

De economie in 1973

Vooruitlopend op het *Centraal Economisch Plan 1973* publiceerde het Centraal Planbureau vorige week een nota waarin gegevens zijn vermeld over de economische ontwikkeling in 1972 en over de conjuncturele vooruitzichten voor 1973. Aangenomen mag worden dat deze gegevens niet essentieel zullen afwijken van het CEP 1973. Het is moeilijk de macro-economische grootheden te plannen. Degene die het *Centraal Economisch Plan 1972*, de herzieningen daarop, de *Macro-Economische Verkenning 1973* en de vorige week verschenen nota naast elkaar legt, zal bemerken dat de „plannen” in de loop van de tijd nogal gewijzigd worden.

Eigenlijk mogen we niet van „plannen” spreken. Plannen worden gemaakt om een gewenste doelstelling te bereiken en worden — hoewel ze steeds voor verbetering vatbaar zijn — niet elk kwartaal herzien. Het CPB plant niet, maar voorspelt. Ondanks het gebruik van ingewikkelde econometrische technieken, moeten de voorspellingen of prognoses voortdurend aan de nieuwste ontwikkelingen worden aangepast. In dit verband mogen we ons gelukkig prijzen dat het CPB aan een kwartaalmodel werkt, waardoor de prognoses per kwartaal kunnen worden herzien. Wijzigingen in de prognoses worden dan geformaliseerd, waardoor niet zo gauw zal worden gezegd dat het CPB fouten heeft gemaakt. Van het maken van fouten is overigens geen sprake. We mogen gerust aannemen dat de prognoses die vorige week verschenen op dit moment door niemand kunnen worden verbeterd. Uiteraard kan niet worden voorspeld welke „spelletjes” het bedrijfsleven aan het loonpolitieke front zal spelen, welke belangengroep over enige weken en masse op het Binnenhof zal demonstreren om bij de regering het eigenbelang af te dwingen, of er een nieuwe valutacrisis zal ontstaan enz. Al deze onvoorziene zaken zetten iedere prognose op losse schroeven.

In zijn verwachting voor 1973 is het CPB onder meer van de volgende uitgangspunten uitgegaan. Ten aanzien van de internationale economische ontwikkelingen gaat het CPB uit van een iets sterker aantrekken van de wereldhandel, waartoe de stijging van de internationale grondstoffenprijzen veel bijdraagt. Deze prijsstijging heeft diverse oorzaken: de devaluatie van de dollar (ontwikkelingslanden proberen het hierdoor ontstane verlies te compenseren) en specifieke vraag- en aanbodfactoren die de prijs van vooral koffie, wol en leer deden stijgen. Verder wordt aangenomen dat de pariteit van de gulden gemiddeld niet zal afwijken van de spilkoers en dat de concurrerende uitvoer meer in prijs zal stijgen dan vorig jaar was voorzien. De binnenlandse factoren die het CPB tot wijziging van zijn vorige prognoses noopten, komen vooral voort uit de onderhandelingen die binnen het bedrijfsleven — soms samen met de overheid — werden gevoerd: de gevolgen van het centraal akkoord, sociale lasten en aanvullende pensioenvoorziening. Daarnaast is aangenomen dat de selectieve investeringsheffing niet vóór 1 april zal worden ingevoerd en dat t.a.v. de liquiditeitsvoorziening een restrictiever monetair beleid wordt gevoerd.

Het CPB schrijft dat, afgezien van de grotere loon- en prijsstijgingen, het nu voorspelde economische beeld niet fundamenteel afwijkt van het beeld dat volgt uit de loon- en prijsmatigingsvariant in de *MEV-1973*. Het lijkt erop dat het CPB met deze opmerking de mensen gerust wil stellen. Met evenveel recht had het CPB echter kunnen schrijven dat het voorspelde economische beeld niet afwijkt van de endogene raming in de *MEV-1973*. De hier afgedrukte tabel die de belangrijkste resultaten vermeldt, laat dit duidelijk zien.

Uit de jongste voorspellingen blijkt weer eens duidelijk dat de in het centraal akkoord overeengekomen loon- en prijsmatiging niets voorstelt. Al jaren wordt gezegd dat er iets moet gebeuren. Lonen en prijzen blijven echter meer dan toelaatbaar stijgen. Van de wens van velen (denk aan de nullijn) dat de economische groei vooral aan de collectieve voorzieningen ten goede moet komen, zal ook niets terecht komen. Hoewel de waarde van de materiële overheidsbestedingen nauwelijks verandert, zal de volumegroei slechts 3% worden; 3 punten minder dan de matigingsvariant en 1,5 punt minder dan de endogene raming.

Toch zal het reële vrij beschikbare inkomen in 1973 (excl. incidentele loonstijging) niet stijgen. Hieruit mag niet worden afgeleid dat de reële groei in het niets verdwijnt. Deze gaat vnl. naar de particuliere consumptie. Hier kon wel eens een inkomensherverdeling achterzitten, die tot stand komt via de sociale lasten e.d. Bovendien gaat een deel van de economische groei naar twee andere groepen van binnenlandse bestedingen: particuliere investeringen en uitvoer.

L.H.

Mutaties t.o.v. 1972 in %

	loon- en prijsmatiging MEV-1973	endogene MEV-1973	nieuwste raming
Loosom per werknemer	9	13	13,5
Volume particuliere consumptie	3	4	4
Volume bruto investeringen bedrijven (excl. woningen)	9	8,5	9
Volume materiële overheidsbestedingen	6	4,5	3
Volume goederenuitvoer	11,5	10	10
Volume goederenimport	9,5	10,5	8,5
Volume BNP	5	4,5	4
Productievolumen bedrijven	5	4,5	4,5
Prijspeil particuliere consumptie	5	7	8 à 8,5
Arbeidsproductiviteit in bedrijven	4,5	4	4
Saldo lopende rekening betalingsbalans (mrd. gld.)	1,9	1,2	2,0
Werkloosheid (x 1000)	95 à 105	100 à 110	100 à 110

Inhoud

De economie in 1973	133
Column	
Vertelde Anderson een sprookje?, door Prof. Dr. W. Albeda	135
<i>J. P. A. van Velthoven:</i>	
Japan: herziening van de protectionistische politiek schept kansen voor Europa	136
<i>Prof. Mr. H. J. Hellema:</i>	
Enkele opmerkingen in verband met inkomenspolitiek	139
<i>Prof. Dr. H. C. Kuiler en Drs. J. M. Verhoeff:</i>	
Het transport van graan (II); enkele veranderingen in de Nederlandse distributiefunctie	142
Notitie	
Efficiënte inspraak	144
Toets op taak	
Toneel en werkelijkheid, door Drs. J. D. Hilferink	146
Notitie	
Koffie verkeerd, door Mevr. Drs. M. Hulsman-Vejsová	147
Maatschappijspiegel	
Het Centraal Akkoord in werking, door Dr. A. Peper	148
Boekennieuws	
R. Schöndorff: Het 1, 2, 3 van de economie, door Mevr. Drs. M. Bruyn-Hundt	149
Mededelingen	150

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f 46,80 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies. (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekeningno. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f 2,50 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekeningno. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: N.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut
Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Vertelde Anderson een sprookje?



In het novemnummer van *Encounter* schreef J.R.L. Anderson een artikel onder de titel: „Has unemployment a future?” De strekking van het artikel is kort samengevat ongeveer zo: in Engeland zien we al enige tijd relatief hoge werkloosheidscijfers. De verklaring ervan met behulp van de onderconsumptietheorie gaat thans niet op. We moeten ons eenvoudig realiseren, dat het thans mogelijk is een redelijk bestaan voor iedereen te bereiken bij een minder dan volledige tewerkstelling. Zou het dan niet beter zijn te pogen werkloosheid trachten te ontdoen van de nare gevolgen ervan: een lager inkomen, de stigmatisering door de omgeving („Hij heeft geen werk dus is hij óf lui óf onbekwaam, in elk geval leeft hij van ons geld”). Moeten we niet af van volledige werkgelegenheid als een ideaal?

Een interessante vraagstelling. Uit het onderzoek van Van Wezel 1) blijkt voor bijna de helft van de werklozen het financiële nadeel het zwaarst te wegen. Maar iets meer dan de helft vindt dat immateriële nadelen zwaarder wegen: doelloosheid, geestelijke en lichamelijke spanningen, gevoel van uitschakeling uit de maatschappij, sociaal isolement. In zijn knappe dissertatie concludeert Van Wezel met de Regionale Raad voor de Arbeidsmarkt voor Noord-Brabant, dat het recht op arbeid zo wezenlijk is, dat het arbeidsmarktbeleid zich minder eenzijdig op de economische groei, maar veeleer op het „optimaal nut per hoofd van de bevolking” zou moeten richten. D.w.z. wegen zoeken om ook die arbeidskrachten, die minder efficiënt zijn, aan werk te helpen. Bovendien acht hij de werkloosheidsverzekering te eenzijdig. Slechts het inkomensverlies wordt verzekerd, niet het verlies van de arbeid.

Van Wezels standpunt past natuurlijk het best in onze opvattingen over de plaats van de arbeid in het leven. Maar zijn die opvattingen nog in overeenstemming met de noodzakelijkheden en wenselijkheden? Hangen die opvattingen samen met onveranderbare kenmerken van de mens, of vloeien zij voort uit de nood-

zaak van een voorbije periode? In het verleden was de strijd tegen de schaarste zo fundamenteel, dat er geen mens die kon werken gemist kon worden. Daarbij past een arbeidsmoraal, die werkloosheid als zeer negatief moet ervaren. Dit is de arbeidsmoraal, die ons allen nog in zijn greep heeft. Maar er is al verandering: we hebben de arbeidstijd verkort, de intrede in het arbeidsproces verlaat, en de uittreding wordt vervroegd. Bovendien doorbreekt de Algemene Bijstandswet de regel dat wie niet werkt, niet zal eten. Ook komt er een „tegencultuur” op, die geheel anders aankijkt tegen de relatie arbeid — leven, dan wij.

Wat zou er gebeuren in Andersons filosofie? Tegenover arbeid, in de zin van loonarbeid, staat niet alleen maar niets doen. Er zijn vele belangrijke functies, die vervuld moeten worden, zonder een looncontract, in de vrije tijd. Het is niet altijd gemakkelijk daarvoor mensen te vinden. Bovendien zijn er sectoren van de arbeidsmarkt, waarvoor zelfs bij werkloosheid geen arbeidskrachten te vinden zijn (met name huiselijke diensten, bejaardenzorg, verpleging enz.). Anderson wil voor zulke, kennelijk onaangenaam geachte functies, een nationale dienstplicht instellen. Dan stelt hij voor de werkloosheidsuitkering op het peil van het gemiddelde loon te brengen en de pensioengerechtigde leeftijd naar behoefte te verlagen. Zou op deze wijze, vraagt hij, niet een aanvaardbaarder situatie ontstaan, dan in een maatschappij, gekenmerkt door het krampachtige streven naar volledige werkgelegenheid?

Tegenover het teruglopen van het aanbod van arbeid en wellicht een vertraging in de economische groei zou staan, dat de stigmatiserende werking van het werkloos zijn zou kunnen afnemen en verdwijnen. De behoefte om bij dreigende bedrijfsluiting bedrijven te subsidiëren zou verdwijnen. Veel verzet tegen technologische vernieuwing zou evenzeer wegvallen. „Transform attitudes to unemployment, take full advantage of technological ingenuity and these hidden

costs will disappear”. Is wat Anderson voorstelt nu een utopie of wijst hij een richting aan, die begaanbaar is? Het is interessant om vast te stellen dat hij niet uitgaat van de ecologische noodzaak de groei te vertragen of te stoppen. Bij die veronderstelling gaat zijn betoog een andere actualiteit krijgen. Tragere economische groei kan tot blijvend hoge werkloosheidscijfers leiden. In zo'n geval zou een Andersoniaanse oplossing wel belangrijke gevolgen krijgen voor het staatsbudget, maar dat geldt ook voor die van Van Wezel. Beide zijn, in geld gemeten, duurder dan het bestaande systeem.

Ik moet zeggen, dat de richting waarin Anderson denkt, mij wel aanspreekt. Het lijkt mij de moeite waard de implicaties ervan verder door te denken. Daarbij zou zowel de variant, die overvloed veronderstelt, als de variant, die uitgaat van de dreigende ecologische crisis nader moeten worden uitgewerkt. Een boekje als dat van Stanley Parker (*the future of work and leisure*) zou daarbij diensten kunnen bewijzen. Uiteindelijk gaat het hier om een vragencomplex, dat boven de macht van economen gaat. Zoals John Vaizey het uitdrukt: „Op welke basis zeggen wij eigenlijk wie wat moet doen, en hoeveel hij ermee zal verdienen?” en verder: „Op welke basis noemen we sommige aspecten van ons leven werk, en andere plezier?” Vertelde Anderson een sprookje? Zoals bij zovele sprookjes van Andersen valt er wellicht wat uit te leren.

W. Albeda

1) *Herintreding in het arbeidsproces*, Tilburg, 1972.

Japan: herziening van de protectionistische politiek schept kansen voor Europa

J. P. A. VAN VELTHOVEN*

Ruim vijftig jaar heeft Japan een handelspolitiek gevoerd, die een schoolvoorbeeld voor opvoedend protectionisme 1) kan worden genoemd. Invoerbepalingen werden na de oorlogsperiode (1941-1945) ingesteld voor bescherming van de binnenlandse bedrijvigheid, enerzijds om de herstelwerkzaamheden als gevolg van de oorlog door de eigen industrie te laten verrichten, anderzijds omdat de concurrentiekracht van de eigen bedrijfstakken nog niet in staat was het hoofd te bieden aan de industrie in de meer ontwikkelde landen. De invoer, anders dan die van grondstoffen, die voor de opbouw van het productie-apparaat onmisbaar werd geacht, werd óf door contingentering óf door het heffen van hoge invoerrechten aan strenge beperkingen gebonden.

In dit klimaat van opvoedend protectionisme heeft de Japanse industrie zich geweldig kunnen ontwikkelen. Onder het motto: „productie eerst” werd de economische groei een doel op zich en werkte Japan in de jaren vijftig ongestoord aan zijn economische wederopbouw. In het daarop volgende decennium heeft Japan met zijn export de markten van andere landen overstroomd en in die jaren zestig steeg de industriële produktie met gemiddeld 15% per jaar. In een groot aantal sectoren behoort Japan nu tot de drie grootste producenten van de wereld 2). Met het in 1955 toetreden tot de GATT, de organisatie, die zich het verminderen van handelsbeperkingen ten doel stelt, zijn de invoerrestricties van goederen in de jaren zestig geleidelijk verminderd. Binnen het kader van de bepalingen van de OECD heeft Japan verder in 1967 een voorzichtig begin gemaakt aan de liberalisatie van het kapitaalverkeer. De genomen maatregelen gaan echter lang niet ver genoeg en Japan staat nu, na zijn geschiedenis van strikt gevoerde protectionistische politiek, op een tweekoppig punt.

Het reeds door Japan bereikte welvaartspeil en de huidige structurele overschotten op de betalingsbalans doen de weerstand van de handelspartners op zowel het economische als het politieke vlak jegens zijn invoerpolitiek steeds groter worden. Japan staat voor een dilemma óf een herziening van de protectionistische politiek, hetgeen een toenemende vervlechting met het buitenland betekent, en als zodanig een hoge prijs is op het aanpassingsvermogen van de Japanner, óf een nieuwe revaluatie van de yen zal onvermijdelijk zijn. De ontwikkeling van de verhouding tussen invoer en uitvoer (1971: 2 : 3) zal hierbij grotendeels bepalend zijn.

Factoren van de economische groei

Overigens is het onjuist te menen, dat deze snelle eco-

nomische opbouw alleen te danken is aan de protectionistische politiek. De reële economische groei, die van 1950 tot 1970 resulteerde in een vertwintigvoudiging van het bruto nationale produkt (BNP) is primair mogelijk geweest door de Japanner zelf. Zijn grote arbeidsinzet en zijn groot organisatievermogen, die vooral in de goede samenwerking tussen regering en bedrijfsleven tot uiting komt, vormden de voornaamste factor van de grote economische expansie, een expansie, die verder gebaseerd was op de zeer hoge investeringsgraad (in de jaren zestig gemiddeld 35 % van het BNP), die weer mogelijk werd gemaakt door de grote spaarzin van de bevolking.

Daarnaast hebben ook de relatief geringe uitgaven van het defensie-apparaat, een maximum aan particuliere bedrijfsinvesteringen gericht op productieve doeleinden (ten koste van de infrastructuur) en de planning op zeer lange termijn tot de uitzonderlijke hoge economische groei bijgedragen.

Passieve betalingsbalans verandert in een structureel overschot

De investeringen in de particuliere sector, die vooral in de tweede helft van de jaren zestig uitzonderlijk hoog waren, hebben voor een grote produktiviteitsstijging gezorgd. Deze stijging was met name te constateren in de automobiel- en elektro-technische industrie in de scheepsbouw en in de metaal- en chemische industrie. Door kwaliteitsverbetering, eveneens het gevolg van de hoge investeringen, en verder door een verschuiving van de lichte naar de zware industrie, paste het uitvoerpatroon zich goed aan in het goederenpakket van de wereldhandel. De produktiviteitsverbetering maakte ook een relatief succesvolle stabilisering van de uitvoerprijzen mogelijk. Dit ondanks het feit dat de lonen sneller dan elders in de wereld stegen.

Door deze bovengenoemde factoren werd de concur-

* De auteur is student aan de school voor HEAO te 's-Gravenhage in de economisch-juridische richting. Het artikel is een gedeelte van zijn scriptie *Japan: van hoge groeppolitiek naar een beleid in dienst van de muntstabiliteit*.

1) In de economische theorie heeft het opvoedend protectionisme als doel het betreffende land met een in opkomst zijnde industrie te beschermen tegen de vaak deskundige en gerationaliseerde buitenlandse industrieën.

2) Zo heeft Japan zich opgewerkt tot de grootste scheepsbouwer en de eerste leverancier van radio- en televisieapparatuur, terwijl het land als producent van auto's, computers en chemische producten een tweede en bij de produktie van staal een derde plaats bezet.

rentiepositie van Japan allens sterker en het exportaan-deel in de wereldhandel steeg van 3,6 % in 1960 tot 5,1 % in 1965 en tot 6,9 % in 1970.

De invoerstijging bleef in die tweede helft van de jaren zestig bij deze sterke exportgroei ver achter. Het verschil in de verhouding in- en uitvoer deed ondanks het groeiende tekort op de diensten- en transferbalans het surplus op de lopende rekening steeds groter worden. Vanaf 1968 nemen de overschotten op de lopende rekening zo'n omvang aan, dat in de afgelopen jaren de reservepositie van Japan gegroeid is tot een van de grootste van de wereld (zie de tabel).

Trend van de Japanse betalingsbalans

Jaar	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Handelsbalans	-166	377	1901	2275	1160	2529	3699	3963	7900
Lopende rekening	-780	-480	932	1254	-190	1048	2119	1970	5898
Balans niet-monetaire transacties	-64	-110	410	322	-570	1102	2443	1494	7677

Bron: OECD; bedragen in mln. \$.

Angst voor nieuwe revaluatie van de yen

Bij het monetaire akkoord in Washington in december 1971 ont kwam ook de yen niet aan de revaluatie t.o.v. de dollar. Deze opwaardering bedroeg tenslotte officieel 16,89 % t.o.v. de Amerikaanse munteenheid.

Tot dusver heeft de opwaardering nog weinig afbreuk gedaan aan de concurrentiekracht van Japan. Het grote uitvoeroverschot is in het afgelopen jaar 1972, getuige de douanegegevens van de eerste elf maanden van dat jaar, nog groter geworden. Op basis van deze cijfers, verwacht men, dat het handelsoverschot eind 1972 \$ 9 mrd. zal gaan bedragen. Als gevolg hiervan is de deviezen-voorraad opnieuw sterk gestegen. Deze bedroeg eind 1972 \$ 19 mrd. (tegen \$ 15,2 mrd. in 1971).

Allens neemt de vrees voor een nieuwe revaluatie van de yen toe. Wanneer de invoer en uitvoerwaarden dit jaar niet naar elkaar toegroeien zal aan een revaluatie nog dit jaar nauwelijks te ontkomen zijn. Japan ziet echter een stabiele koers van de yen als vitaal voor de export en als grondslag voor de vele toekomstplannen. Opwaardering zou bovendien catastrofale gevolgen kunnen hebben voor sommige takken uit het Japanse bedrijfsleven 2a).

Nieuwe handelspolitiek moet te snelle exportstijging afremmen

Om de verhouding tussen invoer en uitvoer beter te laten verlopen is door het Ministerie van Internationale Handel en Industrie (MITI) een nieuwe handelspolitiek ontworpen. Men wil het accent gaan verleggen naar kwaliteitsgoederen tegen hoge prijzen. Verder proberen regering en bedrijfsleven te komen tot een zekere regulering van die artikelen, waarvan de uitvoer te snel stijgt. Bovendien kan de regering op grond van de Japan Trade Control Law, indien nodig rechtstreeks ingrijpen om een te sterke of plotselinge exportgroei van bepaalde produkten af te remmen. Met deze regulering, waaraan Japan de term van „orderly marketing” heeft gegeven, beoogt Japan een geordende ontwikkeling van de wereld-economie te bevorderen. In concreto betekent dit het via kartelafspraken komen tot een vrijwillige exportbeperking per markt en per produkt. De bovengenoemde wet dient hierbij als stok achter de deur.

Ook uit andere regeringsactiviteiten blijkt, dat de export niet langer een heilige koe is. Zo heeft de centrale bank

eind september van het afgelopen jaar het preferentiële export-financieringssysteem, dat reeds eerder sterk beperkt was, volledig afgeschaft. In plaats van dit financieringssysteem is er nu door het ministerie van Financiën een algehele of selectieve exportheffing van 10 % voorgesteld. Of deze belasting doorgaat zal in belangrijke mate afhangen van de handelsbalans in 1973.

Beleidsomgeving inzake de invoerpolitiek

In het streven naar een beter materieel evenwicht op de betalingsbalans 3) streeft men zowel van overheidswege als van de zijde van het bedrijfsleven naar het scheppen van een beter invoerklimaat. Niet alleen de vermindering van de uitvoerstijging is belangrijk, maar vooral de invoer moet volgens Keidanren, de belangrijkste werkgeversorganisatie, worden vergroot. Een beter invoerklimaat dient ook om de weerstanden van de handelspartners weg te nemen. Het grote aanbod van Japanse produkten op de buitenlandse markten, terwijl Japan zelf allerlei invoerbeperkingen oplegt, wekt steeds meer wrevel op. Japan is derhalve bang, dat dreigingen van extra invoerheffingen of zelfs sluiting van buitenlandse markten voor Japanse produkten wel eens uitgevoerd kunnen worden, waardoor het land in een isolement zou komen te verkeren.

Het spookbeeld van de protectionistische maatregelen van de diverse landen in de jaren dertig, die Japan in een dergelijke positie deden verkeren en voor het land aanleiding was afzetgebieden met militair geschut te veroveren, staat de Japanse regering en bedrijfsleven nog duidelijk voor ogen. Men is zich daarom bewust geworden, dat vrijhandel noodzakelijk is. Zelf is Japan een van de initiatiefnemers geweest voor de in september a.s. te houden volgende ronde van tariefsverlagingen in het kader van het GATT. Het land loopt hier met de Verenigde Staten voorop als het gaat om de afschaffing van alle invoerrechten op industrieproducten in de rijke landen. Ook heeft Japan zelf de daad bij het woord gevoegd door een verlaging van 20 % voor bijna tweeduizend industrieproducten 4) en veredelde produkten door te voeren. Daarnaast heeft Japan de afschaffing van zijn invoercontingenten, die reeds in 1960 begon, geleidelijk aan de laatste jaren in een steeds sneller tempo doorgevoerd. Het aantal goederen, dat momenteel nog aan beperking onderhevig is, is zeer miniem.

Als tegenwicht voor de sterke groei van de Japanse uitvoer hebben verder verschillende exporterende fabrikanten een eigen importafdeling opgericht. De geïmporteerde produkten, die veelal voor de eigen industriebranche vreemd zijn, worden ook gedaan om de mening t.a.v. de Japanse exportdrang iets om te buigen. Daarnaast heeft de regering ter stimulering van de groei van de invoer een uit 1963 daterende verordening ingetrok-

2a) De huidige valutacrisis kwam te laat om in dit artikel te worden verwerkt.

3) Al is nagenoeg alleen de actieve handelsbalans debet aan de overschotten op de betalingsbalans, het neemt niet weg, dat om tot een materieel evenwicht van de betalingsbalans te komen ook andere instrumenten beschikbaar zijn. Zo is men overgegaan tot bevordering van de kapitaalexport door onder meer een verruiming van de deviezencontrole en het oprichten van een speciaal fonds, waarbij de Japanse ontwikkelingsbank en de banken voor buitenlandse handel uit de deviezenvoorraad kapitaal beschikbaar stellen aan de Japanse industrie voor financiering van investeringen van de belangrijke grondstoffenvoorziening.

4) Het gaat hier vooral om radiotoestellen, auto's en camera's.

ken, welke het gebruik van binnenlandse goederen bij overheidsinstanties verplicht stelde.

Het bovenstaande geeft de indruk, dat het Japan ernst is met de verbetering van het invoerklimaat. Het probleem van de invoer van goederen is echter door de tot nu toe genomen maatregelen pas ten dele opgelost. Door de hantering van vele belemmeringen van niet commerciële aard, de niet tarifaire belemmeringen (NTB's), blijven de Japanse marktvoorwaarden voor de handelspartners beslist te hoog. NTB's bestaan er t.a.v. de gezondheid, de douanepraktijken, de binnenlandse belastingen en de administratieve begeleiding. Deze belemmeringen zullen ook ongetwijfeld onderwerp van besprekingen worden in de aanstaande handelsronden van tariefsverlagingen. Ook wordt de eigen industrie beschermd door het ondoorzichtige distributiesysteem, dat voornamelijk de ingevoerde produkten onnodig duur maakt.

Keidanren is zich de laatste jaren duidelijk ervan bewust geworden, dat de moeilijkheden, waarvoor de buitenlandse bedrijven zich geplaagd zien, een belangrijke factor zijn voor het uitblijven van een behoorlijke groei aan de invoerzijde. Zij streeft dan ook naar het wegruimen van de vele belemmeringen en loopt voorop als het gaat om een ombuiging in de handelspolitiek. Mede onder druk van Keidanren zijn de afschaffing van invoerrechten en de nog later te noemen kapitaal-liberalisatie tot stand gekomen.

Om de onbekendheid van de Japanse markt terug te dringen is men sinds kort overgegaan tot het verstrekken van allerlei noodzakelijke gegevens. Dit komt onder meer tot uiting in de unieke koerswijziging, die de Japan External Trade Organisation (JETRO) heeft ondergaan. Primair doel van de JETRO is steeds de exportbevordering geweest, doch door de recente ontwikkelingen maakt deze exportorganisatie bij uitstek, door middel van informatieverstrekking aan de handelspartners, zich van nu af aan sterk Japan te verkopen als exportland. Een goed voorbeeld hiervan was de reis onder haar auspiciën van het expositieschip „Shin-Sakura Mai”, langs de verschillende Westeuropese havens afgelopen najaar. Het schip verschaftte informatie over de mogelijkheden op de Japanse markt.

Vergrote mogelijkheden voor penetratie in de Japanse markt

Binnen het kader van de bepalingen van de OECD werd in 1967 een begin gemaakt met de liberalisatie van het kapitaalverkeer. Na de vierde ronde, die in augustus 1971 versneld werd uitgevoerd, zijn er nu nog slechts zeven takken van industrie, die geen buitenlands kapitaal toelaten. Wel moet hierbij worden aangetekend, dat de meeste en vooral de belangrijkste industrieën slechts een liberalisatie kennen van 50 %, waarbij in de praktijk van de Japanse bedrijfsorganisatie is gebleken, dat op basis van deze 50-50-deelneming de zeggenschap van de Japanse partner overheersend is. Bovendien zijn ook hier vele NTB's, die een vlotte overeenkomst tot kapitaaldeelname in de weg staan.

De kapitaal-liberalisatie is in Japan ook een politieke zaak: Keidanren, hoge functionarissen van het bank-

wezen, leiders van grote handelsondernemingen en industrieën en ambtenaren van het ministerie van Financiën dringen aan op vergaande liberalisatie. Het MITI, fabrikanten van zwakkere bedrijven en mensen uit landbouw en visserij keren zich daarentegen fel tegen de kapitaal-liberalisatie. Vooral onder druk van de Verenigde Staten ziet het er naar uit, dat de voorstanders hun wil kunnen doorzetten. Een nieuwe liberaliseringsronde gaat nu waarschijnlijk binnenkort van start, waarbij het aantal industrietakken, dat voor 100 % buitenlandse investering openstaat, aanzienlijk zal worden vergroot.

Europees overleg met Japan in een impasse

Het vorig jaar begonnen overleg m.b.t. een nieuwe handelsovereenkomst, welke de oude bilaterale verdragen door één handelsverdrag voor alle EG-landen moet vervangen, zijn voorlopig in het slop geraakt. Breekpunt hierbij was de vrijwaringsclausule voor de bescherming van de eigen markt tegen een te grote invoertoename. De EG-landen willen hun recht op deze clausule continueren, terwijl Japan in de verlenging hiervan een bedreiging voor zijn export ziet.

Ook de regulering van de invoer en uitvoer op basis van afspraken tussen bedrijfstakken onderling, als uitvloeisel van de „orderly marketing”, is in de EG-commissie bepaald niet juichend ontvangen. De commissie ziet hierin een aantasting van het vrijhandelsprincipe (GATT, art. 1). Een compromis is er nu in zoverre gevonden, dat elke door de bedrijfstakken onderling gemaakte afspraak over prijs, quantum en andere bepalingen t.a.v. de in- en uitvoerhandel de goedkeuring van de EG-commissie vereist is, alvorens zij van kracht wordt.

Kansen voor Europa

De Japanse economische ontwikkeling na de oorlog is in een zeer snel tempo gegaan, zo snel dat de afbraak van de protectionistische maatregelen in onvoldoende tempo is bewerkstelligd. Het is duidelijk dat deze handelspolitiek in geen verhouding meer staat tot de economische macht, die het huidige Japan is, zeker niet nu het sinds 1968 op basis van het BNP de derde plaats op de wereldranglijst na de Verenigde Staten en de Sowjetunie inneemt.

Ondanks het feit dat de veranderde Japanse marktvoorwaarden nog bij lange na niet toereikend zijn, is nu toch een eerste aanzet tot een beleidsomgeving, inzake de protectionistische maatregelen, gedaan. Het ligt voor de hand dat nieuwe mogelijkheden voor een uitbreiding van de handels- en financiële betrekkingen met Japan voor Europa openliggen. Er is daarnaast een toenemende vraag naar luxe Europese artikelen, die voor menig Japanner een statussymbool zijn geworden. Japan zal met zijn ruim 100 mln. inwoners en zijn herziening van de protectionistische politiek zich in toenemende mate tot een koopkrachtige markt voor Europa in de jaren zeventig kunnen ontwikkelen.

J. P. A. van Velthoven

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

Enkel opmerkingen in verband met inkomenspolitiek

PROF. MR. H. J. HELLEMA*

Bij de vele beschouwingen over de inkomenspolitiek wordt maar zelden duidelijk gesteld over welk begrip inkomen men spreekt. Toch behoeft het zeker tegenover de lezers van dit blad geen betoog, dat het begrip inkomen een van de meest omstreden begrippen is. Veelal gaat men van het inkomen voor belasting uit. Maar dan krijgt men geen inzicht in het netto inkomen, dat toch alleen van betekenis is voor de vergelijking van wat een ieder ter vrije beschikking heeft. Immers de belasting, die op het bruto inkomen drukt, kan zeer verschillend zijn, bijv. doordat het inkomen mede in het buitenland wordt verkregen, of doordat dit, verkregen uit laag renderende vermogensbestanddelen, behalve door de IB tevens in belangrijke mate door de vermogensbelasting wordt getroffen. De van verschillende zijden bepleite publikatie van de inkomens stuit dan ook, wil zij geen volkomen scheef beeld geven, nogal op enige moeilijkheden.

Begrijpelijk is, dat men bij het begrip inkomen uitgaat van wat de inkomstenbelasting onder inkomen verstaat omdat men nu eenmaal over de cijfers van de IB beschikt, maar daarmee is nog niet uitgemaakt dat deze cijfers voor een oordeelvelling over maatregelen t.a.v. de inkomenspolitiek nu ook de meest gewenste zijn.

In de bedrijfs sfeer worden kapitaalwinsten belast, maar in de privé sfeer niet. Voor de leek op fiscaal gebied is dit een onbegrijpelijke inconsequentie. Maar de fiscalist denkt aan de winsten en verliezen. De verrekening van deze laatste stelt ons voor veel moeilijker problemen in de privé sfeer dan in de bedrijfs sfeer. Voor de voorstander van een ruim inkomensbegrip zal dit niettemin een moeilijk aanvaardbaar verschil blijven, speciaal wanneer men t.a.v. de inkomenspolitiek toch meer geïnteresseerd is in de financiële positie van de individuen.

Men zou kunnen stellen, dat deze vermogenswinsten dan toch tot uitdrukking komen in de aangiften vermogensbelasting. Maar ook dat is maar ten dele waar, omdat de vermogensbelasting zeer belangrijke vrijstellingen kent, zoals rechten voortvloeiende uit een pensioenregeling, levensverzekeringen, niet ingegane lijfrenten, goodwill en kunstvoorwerpen mits niet tot een onderneming behorende.

Doel van dit artikel is om nog eens de aandacht te vragen voor de onjuistheid, dat men bij de inkomstenbelasting en de inkomensvergelijking de pensioenrechten buiten beschouwing laat 1). Dit geschiedt omdat men zich op het punt van de belastingheffing van oudedagsvoorzieningen, onvoldoende heeft aangepast aan de totaal gewijzigde omstandigheden.

Tot de volgende drie punten zal ik mij beperken:

1. het ongerechtvaardigde verschil in belastingheffing t.a.v. loontrekkenden en zelfstandigen;

2. de onjuiste belastingheffing t.a.v. de loontrekkenden onderling;
3. de belastingmoraal zoals deze wordt beïnvloed door de belastingheffing.

Ongerechtvaardigd verschil in belastingheffing t.a.v. loontrekkenden en zelfstandigen

Voor de zelfstandigen geldt, dat voorzieningen voor hun oude dag in de privé sfeer vallen. Afgezien van een bedrag van f. 5.000 (tot 1 januari 1973) en van f. 7.500 (na 1 januari 1973) voor aankoop van lijfrenten, moeten zelfstandigen deze voorziening treffen uit het netto inkomen.

Bij degene die een dienstbetrekking heeft, wordt de pensioenbijdrage van de werkgever buiten beschouwing gelaten en de werkgever kan dit bedrag in mindering van zijn winst brengen. De werknemer mag zijn bijdrage in mindering van zijn inkomen brengen. Dit ondanks het feit, dat in de MvT op het wetsontwerp oudedagsvoorziening voor zelfstandigen nog eens uitdrukkelijk wordt geconstateerd dat „de voorziening voor de oude dag noch met een bepaalde onderneming, noch met het ondernemingsgebeuren iets te maken heeft”.

Bij goede pensioenvoorzieningen wordt gestreefd naar een bedrag van 70 % van het eindsalaris. Dat betekent speciaal bij de huidige inflatie en de daarmee verband houdende loonsverhogingen ook een voortdurende aanpassing van de pensioenen, hetgeen grote bedragen aan backservice eist. Ook deze bedragen worden bij de belastingheffing buiten beschouwing gelaten. Een allermint eenvoudige vraag is hoe deze soms zeer grote bedragen, bij publikatie van de inkomens in aanmerking genomen zouden moeten worden.

Daar de zelfstandige voor zichzelf geen pensioenvoorziening kan vormen, is geen sprake van enige backservice.

Ik laat de regeling betreffende de fiscale oudedagsreserve voor zelfstandigen hier welbewust buiten beschouwing, omdat deze slechts voor een beperkte groep zelf-

* De auteur is emeritus buitengewoon hoogleraar belastingrecht aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

1) In een op beperkte schaal verspreid *Verslag van een rechtssociologisch onderzoek* onder leiding van Prof. Dr. J. Vinke over de „houding t.a.v. enkele aspecten van belastingheffing”, verschenen in 1970, wordt de belastingheffing van de pensioenen noch door de onderzoekers, noch door de enquêteerden genoemd. L. H. Klaassen vermeldt de pensioenen terecht in *ESB* van 6 december 1972.

standigen en dan nog volstrekt onvoldoende voorzieningen mogelijk maakt.

Hierover schreef ik in het *Fiscaal Weekblad* van 15 juni 1972 no. 5090. Deze voorziening is bovendien uiterst gecompliceerd en is veel beperkter dan de voorziening die aan in dienstbetrekking werkzaam zijnden wordt geboden.

Bij vergelijking tussen een zelfstandige met een inkomen van f. 80.000 en een functionaris in het bedrijfsleven die f. 80.000 verdient, maar die bovendien een pensioen geniet, waarvoor incl. backservice een premie verschuldigd is van f. 22.500 waarvan hij $\frac{1}{3}$ betaalt, blijkt het volgende. (Voor de vergelijking wordt verondersteld, dat beiden gehuwd zijn en geen kinderen hebben).

De zelfstandige en de werknemer mogen met ingang van 1 januari 1973 f. 7.500 voor een lijfrente besteden. Of zij verstandig doen dit bedrag te besteden, mag worden betwijfeld. Bij de huidige mate van inflatie halveert de waarde van de gulden in 8 à 10 jaar.

Veronderstellen wij eenvoudshalve, dat beiden zich niet voor aankoop van een lijfrente interesseren. De zelfstandige betaalt IB over een inkomen van f. 80.000, de werknemer over een inkomen van f. 80.000 — f. 7.500 premie, derhalve f. 72.500. Het bedrag van f. 22.500 dat voor de pensioenregeling wordt besteed, blijft geheel buiten beschouwing.

De zelfstandige betaalt afgerond f. 40.000 belasting, degene die in dienstbetrekking is ruim f. 4.000 minder. Wil de zelfstandige iets voor zijn oudedagsvoorziening opzij leggen, dan moet hij dit uit zijn netto inkomen doen. Zou hij eveneens f. 22.500 besparen, dan houdt hij een netto verteerbaar inkomen over van f. 17.500; de loontrekker daarentegen f. 36.000. Maar daarmee is het verschil nog maar ten dele aangegeven. De premiebedragen zijn niet alleen voor werkgever en werknemer fiscaal aftrekbaar, maar de inkomsten van de pensioenfonds zijn vrij van belasting en het vermogen van het pensioenfonds vrij van vermogensbelasting.

De zelfstandige die extra spaart voor zijn oude dag, kan dit bedrag alleen uit zijn netto inkomen terzijde leggen en betaalt over de inkomsten van deze spaargelden inkomstenbelasting en eventueel vermogensbelasting over het voor de oude dag bespaarde vermogen. De druk van de vermogensbelasting wordt algemeen sterk onderschat. Een gemiddeld rendement van 4 % op aandelen is bij solide belegging zeker niet abnormaal. Veronderstel dat een dividend van 20 % wordt uitgekeerd op een aandeel van nominaal f. 1.000 dat een beursnotering heeft van 500 %. De aandeelhouder ontvangt dan f. 200 en betaalt volgens het nieuwe tarief 7 pro mille vermogensbelasting over f. 5.000 derhalve f. 35. Dat is dus een extra belasting van 17,5 %. Matiging wordt eerst toegepast als het totaal van IB en VB de 80 % overschrijdt.

Dat bij de huidige mate van inflatie waardevaste beleggingen haast niet zijn te vinden, mag bekend worden verondersteld. De aandeelhouders vormen het sluitstuk van de rekening. De lonen en salarissen worden geïndexeerd en jaarlijks nog verhoogd. Daarbij worden macro-economische cijfers gebruikt, die voor vele bedrijven, speciaal de arbeidsintensieve, allerminst in overeenstemming zijn met de realiteit.

De pensioenlasten worden, mede door de backservicebedragen, steeds zwaarder. De winstcapaciteit van vele bedrijven daalt 2). In schrille tegenstelling hiermede staat de positie van de ambtenaren met hun waardevaste en welvaartsvaste salarissen en pensioenen 3).

Eén procent salarisverhoging kost de staat f. 180 mln. Degenen die niet het voordeel hebben tot deze geprivi-

legieerde groep te behoren kunnen, naast de klappen die zij door de inflatie hebben op te vangen, bijdragen aan deze kosten. Ik heb in het *Weekblad voor fiscaal recht* van 20 juli 1972 no. 5094 (met verbetering van enige drukfouten en een rekenfout in no. 5096) een globale berekening gemaakt van het bedrag, dat de fiscus zou incasseren als men ook t.a.v. de door de werknemers van hoog tot laag te betalen pensioenpremies en sociale lasten hetzelfde regiem zou toepassen als t.a.v. de zelfstandigen. Ik kwam daarbij op een bedrag van niet minder dan zeven miljard gulden. De belastingtarieven zouden dan bij behoud van dezelfde belastingopbrengst met 20 % verlaagd kunnen worden.

Hoewel deze berekening al in juli van vorig jaar is verschenen, heeft niemand de juistheid van de berekening betwist.

Hoewel dit cijfer in requesten van derden aan de Tweede Kamer is vermeld, heeft men zowel van de zijde van de regering als van het parlement de zaak doodgezwegen. Politiek zit er natuurlijk geen brood in om zichzelf en een zo grote groep van bevoorrechten dit privilege geheel of gedeeltelijk te ontnemen.

Ik heb er aan de hand van door de minister van Binnenlandse Zaken verstrekte — gedeflatteerde — cijfers op gewezen, dat tal van pensioenen een contante waarde vertegenwoordigen van meer dan een miljoen en dat het dus bijzonder onrechtvaardig is deze bedragen onbelast te laten en de vermogens van degenen die geen pensioen genieten en die vaak een fractie uitmaken van de contante waarde van belangrijke pensioenrechten, zwaarder te gaan belasten. Een zelfstandige die een pensioen gelijk aan dat van een minister en in even korte tijd zou willen opbouwen zou daarvoor een extra inkomen van ca. vier ton moeten genieten. De heer Boersma vergeet bij zijn limiet van f. 100.000 dergelijke kleinigheden, die een minister naast zijn salaris geniet.

T.a.v. de topfunctionarissen en de Tweede-Kamerleden rijst dan ook t.a.v. dit punt de vraag: Quis custodiet ipsos custodes? Niettemin is de VB verhoogd van 6 tot 7 pro mille zonder rekening te houden met het feit of de vermogensbezitter al of niet een pensioen geniet en de pensioenrechten, die toch een belangrijk stuk draagkracht uitmaken, werden opnieuw buiten beschouwing gelaten.

Het kabinet viel uiteen over een bedrag van enkele honderden miljoenen, maar de potentiële belastingopbrengst van enige miljarden, die tevens een onaanvaardbare ongelijkheid in belastingheffing zou opheffen, werd buiten beschouwing gelaten. En dit geschiedde hoewel bij de behandeling van het wetsontwerp oudedagsvoorziening voor zelfstandigen van regeringszijde erkend werd dat „er een evident ongelijke behandeling is ten aanzien van de oudedagsvoorziening tussen zelfstandigen en loontrekken-den”. Hoe is deze geleidelijk gegroeide onaanvaardbare situatie te verklaren?

Bij de behandeling van de wet van 10 december 1936 Stbl. 405 werd in het VV behalve de vrijstelling voor pensioenen ook vrijstelling van kapitaaluitkeringen bepleit „omdat niet vaststaat dat de in uitzicht gestelde kapitaaluitkeringen ooit genoten zullen worden”. De minister antwoordde hierop terecht:

2) Uitvoeriger behandelde ik dit onderwerp als debater op de Belastingconsulentendag 1969 bij de voordracht van Prof. J. E. A. M. van Dijk over *Fiscale achteruitstelling van het zelfstandige beroep*, blz. 35-46.

3) Tegen deze door niets gerechtvaardigde bevoorrechtting protesteerde ik al voor de invoering (Zie Handelingen Eerste Kamer 1957/58, blz. 2313 e.v.).

„De inkomstenbelasting wordt niet geheven omdat in de toekomst een uitkering zal worden verkregen, doch omdat reeds ten tijde van de aanslag *aanspraken ontstaan die geldswaarde hebben*”.

De minister erkende, dat er een ongelijke behandeling zou komen van aanspraken op kapitaaluitkeringen tegenover pensioenen. Hij voegde daaraan toe:

„Tegemoetkoming aan deze bezwaren zou dus alleen mogelijk zijn door de *bevoorrechtiging van de pensioenaanspraken* te doen vervallen. Hoezeer zodanige maatregel allerm minst onverenigbaar zou zijn met het systeem van de wet inkomstenbelasting, zou de ondergetekende het niettemin betreuren indien daartoe zou moeten worden overgegaan. Het betreft hier een nu eenmaal al sedert de invoering van de vroegere belasting op bedrijfs- en andere inkomsten *begunstigden vorm van zorg voor de toekomst, die reeds naar haar aard binnen bescheiden grenzen blijft*” (cursivering van mij, H).

Wij hebben hier dus een duidelijk voorbeeld van een fiscale begunstiging uit sociale overwegingen. Maar hoeveel is er sinds 1936 veranderd!

In 1936 waren pensioenregelingen voor topfunctionarissen, zeker in het bedrijfsleven, ongebruikelijk. De enorme stijging van de belastingtarieven heeft daarin een grondige wijziging gebracht. Het gaat niet meer om bescheiden bedragen, maar om miljarden. De wetgeving dient dus m.i., hoe moeilijk dit ook moge zijn, aan de gewijzigde omstandigheden te worden aangepast.

Ook bij de inkomenspolitiek kan men de pensioenen niet buiten beschouwing laten, wil men geen volkomen vertekend beeld krijgen. Zoals ik hiervoor reeds opmerkte geven de backservice-bedragen, waarmee soms zeer hoge bedragen zijn gemoeid, een bijzondere moeilijkheid. Zij worden toegekend in een bepaald jaar, maar hebben betrekking op de jaren dat de genietter in dienst is geweest. De werkgever mag het bedrag ten volle van de winst aftrekken in het jaar waarin het verhoogde recht wordt toegekend, ook als hij enig aandeelhouder-directeur is. Een zelfstandige die een extra bedrag bespaart, moet dit uit zijn netto inkomen doen, zo het hem al mogelijk is. Hoe brengen wij dergelijke verschillen bij de inkomensvergelijking tot uitdrukking?

Onjuiste belastingheffing t.o.v. loontrekkenden onderling

Ook binnen de groep van de loontrekkers leidt de bestaande fiscale wetgeving tot onaantvaardbare consequenties. Het is onjuist bij de kleine en de zeer hoge salarissen het grote verschil in pensioenaanspraken buiten beschouwing te laten. Volgens de door de minister van Binnenlandse Zaken verstrekte gegevens heeft een minister van 59 jaar die acht jaar deze functie heeft vervuld pensioenaanspraken ter waarde van f. 1.100.000. Dit bedrag is te laag omdat een rekenrente van 6 % is toegepast. Neemt men de gebruikelijke 4½ % dan komt men tot een niet onbelangrijk hoger bedrag. Een 65-jarige ambtenaar met 40 dienstjaren en een ambtelijke wedde van f. 25.500 heeft pensioenrechten tot een contante waarde van f. 200.000.

Is het redelijk dergelijke verschillen in grootte en in de tijd van opbouw van het pensioen buiten beschouwing te laten en alleen het uitgekeerde pensioen te belasten?

De confessionele partijen hebben in hun program een vermogensaanwasbelasting van 20 % opgenomen. Zou het redelijk zijn de schijn-inflatiewinsten te belasten en de backservice-bedragen, die per individu soms in de tonnen lopen, buiten beschouwing te laten?

Kennelijk niet gehinderd door grondige kennis van de

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU

W. STEMMER & Zn. B.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven. Wij leveren ook:

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

I.M.

moeilijkheden die vermogenswinst- en vermogensaanwasbelastingen met zich brengen, zijn dit voor bepaalde groepen politieke stokpaarden 4). Men zoekt nu fiscaal de oplossing om ook pensioenregelingen toe te laten voor beoefenaren van vrije beroepen. De notarissen hebben een dergelijke regeling al vele jaren. Bij de grote verschillen in inkomsten ondervangt men de hiervoor opgesomde bezwaren niet, noch t.a.v. de leden van een dergelijke groep onderling, noch t.a.v. derden die voor een dergelijke regeling niet in aanmerking komen.

De oprichting uit zuiver fiscale motieven van besloten vennootschappen door beoefenaren van vrije beroepen is overigens een duidelijke aanwijzing hoe fout de bestaande fiscale wetgeving is. Bij de huidige tarieven is een ingewikkeld belastingstelsel niet te voorkomen. Is het echter verantwoord onze inkomstenbelasting onhanteerbaar te maken door de regeling van de oudedagsreserve voor een beperkte groep zelfstandigen en een fiscale discriminatie waarmee miljarden zijn gemoeid, te laten voortbestaan?

Belastingmoraal

Dr. J. C. L. Huiskamp heeft in *ESB* van 1 november 1972 een uitstekend artikel geschreven over belastingontduiking. Hij haalt daarin een uitspraak van Schmolders aan „dat het de zondaar kennelijk ontbreekt aan de vorming van een gevoel voor recht en onrecht”. Men vergeet m.i., als men alleen aandacht vraagt voor de belastingontduikers, dat de wetgever aan de vorming van dit gevoel zowel een positieve als een negatieve bijdrage kan leveren.

Onze extreem hoge progressie bij de IB tot 71 %, inclusief de VB tot 80 %, trekt al een bijzonder zware wissel op de betrouwbaarheid van de belastingplichtigen. Het verzet hiertegen zou ongetwijfeld groter zijn als niet aan een groot deel van de werknemers door de inhouding van de loonbelasting veelal zal ontgaan hoeveel belasting wordt ingehouden. Dat blijkt duidelijk uit de protesten bij overwerkvergoedingen. Terecht wordt dan ook gesteld dat anticyclische budgettering bij onze dolgedraaide tarieven niet mogelijk is.

Een bijzonder sterk staaltje van een negatieve bijdrage

4) Voor geïnteresseerden wordt verwezen naar het standaardwerk van Lawrence H. Seltzer *The nature and tax treatment of capital gains and losses*, National Bureau of Economic Research Inc.

Het transport van graan (II)

Enkele veranderingen in de Nederlandse distributiefunctie

PROF. DR. H. C. KUILER
DRS. J. M. VERHOEFF

In een vorig artikel in dit tijdschrift 1) brachten wij de transportketen van het graanvervoer tussen Kansas City en Düsseldorf via Nederland naar voren. In dit artikel zal het Europese deel van deze keten worden gezien en daarbij in het bijzonder de Nederlandse distributiefunctie.

Tabel 1. Invoer van granen in de EG in mln. ton

1965/1966	22,6
1966/1967	21,3
1967/1968	19,5
1968/1969	22,2
1969/1970	21,3

Bron: FAO, *World Grain Trade Statistics*, 1969/1970.

De invoer van granen in de EG in de afgelopen jaren is vermeld in tabel 1. Zoals uit de tabel blijkt, blijft de invoer de laatste jaren op hetzelfde niveau. Hiervoor is een aantal factoren aan te wijzen. In de eerste plaats vormen de elementaire voedingsmiddelen in West-Europa een relatief steeds geringer aandeel in het consumptiepakket, waardoor de duurzame consumptiegoederen een steeds groter deel gaan vormen van de particuliere consumptie. In de tweede plaats wordt de toegenomen behoefte aan graanprodukten, die ontstaat

door de groei van de bevolking en van de veestapel, als gevolg van de EG-landbouwpolitiek in toenemende mate door de Europese landbouw zelf gedekt. Frankrijk komt hierbij naar voren als graanexporterend land binnen de EG en voorziet in de additionele Europese behoefte aan voornamelijk tarwe en maïs. In de derde plaats worden ten gevolge van het heffingsstelsel der EG op landbouwprodukten steeds meer graanprodukten voor de fabricage van veevoeder vervangen door derivaten uit de ontwikkelingslanden.

Uitgaande van deze economische en institutionele ontwikkelingen zullen wij nu het transport van graan in het Europese deel der keten aan een beschouwing onderwerpen.

Het graantransport in de EG

Ofschoon de aanvoer van graan in Europa over vele havens is verspreid, in tegenstelling tot bijv. de aanvoer

1) Het transport van graan (I); enkele veranderingen in het zeevervoer, *ESB*, 7 februari 1973, blz. 119.

van de fiscale wetgever is hier te lande de commissarissenbelasting geweest. Tientallen jaren is deze belasting in woord en geschrift door velen bestreden. In de nota van 27 juli 1960 op het wetsontwerp vennootschapsbelasting wordt dan plotseling het volgende geschreven:

„Een afzonderlijke commissarissenbelasting past niet in een belastingstelsel als het onze, dat in de persoonlijke sfeer niet differentieert naar gelang bepaalde inkomsten met meer of minder inspanning dan wel met meer of minder risico worden verkregen, hoezeer in dit opzicht grote verschillen bestaan. Een discriminatie naar de mate van inspanning, waarmede het inkomen wordt verkregen, kan trouwens ook technisch niet op verantwoorde wijze worden verwezenlijkt. Maar in ieder geval is het discrimineren ten aanzien van slechts één bepaalde categorie in strijd met de eis van gelijkheid welke in belastingzaken dient te worden gesteld”.

Men kan respect hebben voor een dergelijke ruiterlijke erkenning van de zijde van de fiscus, dat men tientallen jaren onrecht heeft gepleegd. Maar is het bevorderlijk voor de vorming van een gevoel voor recht bij de belastingplichtigen, als men moet constateren, dat ondanks alle protesten een dergelijke discriminatie tientallen jaren is gehandhaafd?

Als de fiscale wetgeving, ondanks de erkenning van de *evidente achterstelling* van de zelfstandigen t.a.v. de oudedagsvoorziening en ondanks het fiscaal buiten beschouwing laten van pensioenaanspraken van zeer uiteen-

lopende hoogte, deze discriminaties laat voortbestaan, zal de eerbied voor de wet, die toch al tanende is, ongetwijfeld in gevaar komen naarmate verscheidenen zich hiervan bewust worden.

Belastingontduiking is een afschuwelijk kwaad, te meer omdat het, zoals andere landen ons tonen, als het eenmaal is ingeburgerd, haast niet meer weg te krijgen is. Bovendien omdat de gezamenlijke lasten dan voor een onevenredig deel door de eerlijke belastingplichtigen worden gedragen. Maar laat de wetgever, daar waar duidelijke discriminatie aanwezig is, dan ook zo snel mogelijk de wetten aanpassen.

Misschien mag ik eindigen met de verklaring, dat ik allerminst van het nut van de door sommigen bepleite inkomenspublikatie overtuigd ben. Iemand die ijverig, bekwaam en spaarzaam is zal zeker op de lange duur een hoger inkomen verwerven dan iemand die lui, dom en verkwistend is. Tussen deze uitersten ligt een onbeperkt aantal varianten die het inkomen bepalen. Bovendien zal de wijze waarop het inkomen wordt besteed ons oordeel over de vraag of dit concrete inkomen al of niet aanvaardbaar is, toch ongetwijfeld mede bepalen. Men kan dit alles onmogelijk in statistieken vangen. Wat is dan de waarde daarvan?

H. J. Hellema

van ertsen, vervult Nederland toch een aantal specifieke functies. De gunstige ligging in het Europese economische krachtenveld maakt dat de doorvoer via Nederland van meer betekenis is geworden dan in andere Europese landen. Deze doorvoer draagt een pluriform karakter vanwege de volgende varianten:

- aanvoer over zee, overlading, afvoer naar het achterland;
- aanvoer over zee, overlading, afvoer over zee;
- aanvoer via de landsgrens, overlading, afvoer via de landsgrens;
- aanvoer via de landsgrens, overlading, afvoer over zee;
- aan- en afvoer via de landsgrens zonder overlading.

Vooral de distributie over zee, de doorvoer van over zee aangevoerd graan naar Duitsland en de doorvoer van Frans graan naar Duitsland zijn hierbij van belang. Figuur 1 brengt deze functies in beeld.

Vooral de eerste en tweede variant berusten op een in Nederland uitgeoefende distributiefunctie, waarbij de graanhandel en de overslagbedrijven een belangrijke rol spelen. De derde variant houdt meer verband met de verkeersinfrastructuur, met name de waterwegen. De beide laatste varianten zijn voor de doorvoer van granen van minder belang.

De distributiefunctie die Nederland over zee uitoefent, alsmede de rol van Frankrijk als graanexporterend land, komen in tabel 2 duidelijk naar voren.

Tabel 2. Graanafvoer over zee in 1970 in mln. ton

Duitsland	0,7
Frankrijk	5,4
Nederland	2,6
België	0,3
Verenigd Koninkrijk	0,2
Denemarken	0,4

Bron: CBS, *Statistiek van het internationale goederenvervoer, 1968; Annual bulletin of transport statistics for Europe, 1970.*

De doorvoer van granen naar Duitsland vindt per binnenschip plaats. Het graantransport dat via de Nederlands-Duitse grens (Emmerik) in 1968 stroomopwaarts plaats vond, is vermeld in tabel 3.

Wat de stroom uit Frankrijk via Nederland betreft, dient te worden opgemerkt, dat er uiteraard nog andere graantransporten per binnenschip tussen Frankrijk en Duitsland zijn. Het graantransport op de Rijn tussen beide landen dat niet via Emmerik gaat, maar via Neuburgweier, bedroeg in 1968 0,3 mln. ton. Het transport dat op de Moezel via Koblenz plaats vindt, bedroeg in 1968 0,2 mln. ton.

Tabel 3. Graantransport stroomopwaarts op de Rijn in 1968 in mln. ton

totaal uit Nederland	(incl. doorvoer)	2,2
totaal uit België	(incl. doorvoer)	0,3
uit Frankrijk	(via Nederland)	0,4

Bron: *Rapport annuel de la Commission Centrale pour la Navigation du Rhin, 1968.*

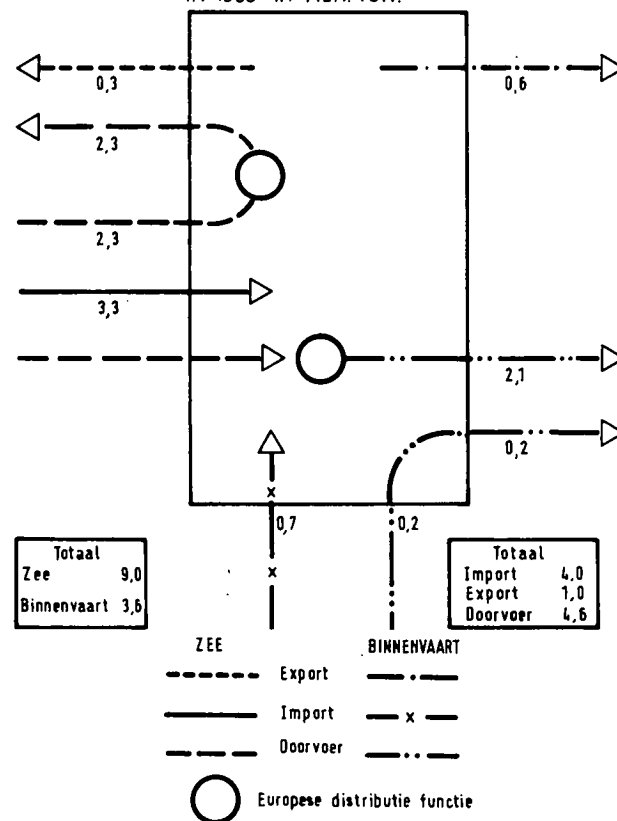
De belangrijkste verzendhavens voor het vervoer op de Rijn bevinden zich in Nederland in het Rijnmondgebied. Deze havens verzorgen te zamen drievierde van de verscheping via de Nederlands-Duitse grens. De belangrijkste graanontvangende gebieden langs de Rijn zijn:

- het Ruhrgebied (van Duisburg tot Keulen);
- het industriegebied rond Mannheim (Mannheim en Worms);
- Bazel.

Te zamen namen deze twee Duitse industriegebieden en het Zwitserse distributiecentrum in 1968 2,7 mln. ton van de totaal in de Rijnhavens ontvangen hoeveelheid ad 3,3 mln. ton voor hun rekening.

FIGUUR 1

VERVOER VAN GRAAN NAAR, UIT EN DOOR NEDERLAND IN 1968 IN MLN. TON.



Bron: CBS, *Statistiek van het internationaal goederenvervoer, 1968.*

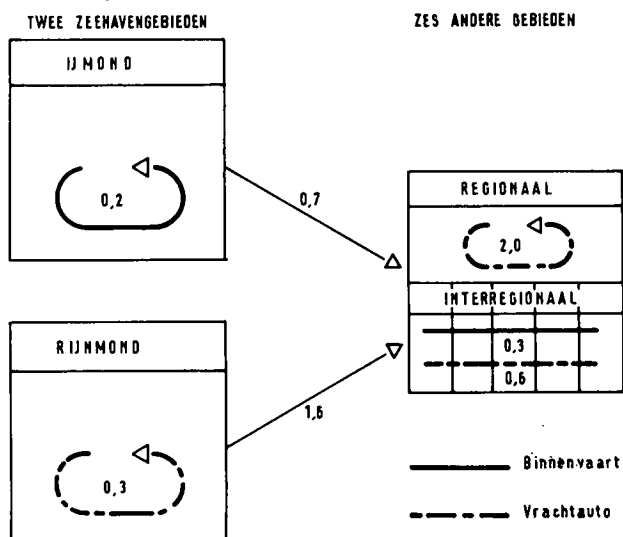
Bezien wij de ontwikkeling in het graantransport op de Rijn van 1968 op 1970, dan valt ook hier de toenemende betekenis van Frankrijk als graanexporterend land binnen de EG op. Het Franse aandeel naar Duitsland stijgt, zoals in tabel 4 is aangegeven. Het Nederlandse aandeel naar Duitsland daalt daarentegen van 1,9 mln. ton tot 1,6 mln. ton. Het gevolg is, dat het belang van de graanverzendhavens in Nederland terugloopt. In 1968 werd 2,2 mln. ton ingeladen voor transport op de Rijn, waarvan 1,6 mln. ton in het Rijnmondgebied; in 1970 was dit 2,0 mln. ton, waarvan 1,5 mln. ton in dit gebied. Ook blijkt dat een toenemend deel van dit graantransport buiten Nederland om loopt. De hiervoor besproken specifieke functies van Nederland worden door de EG-politiek derhalve aangetast.

Tabel 4. Transport van Frans graan naar Duitsland via de Rijn en de Moezel in mln. ton

1968	1970	
0,4	0,4	via de Nederlands-Duitse grens (Emmerik)
0,3	0,4	via de Frans-Duitse grens (Neuburgweier)
0,2	0,4	via de Moezel (Koblenz)

Bron: *Rapport annuel de la Commission Centrale pour la Navigation du Rhin, 1968 en 1970.*

Het graantransport tussen de EG-landen per vrachtauto en spoor bedroeg in 1970 resp. 1,4 mln. ton en 1,6 mln. ton (invoer en uitvoer *per land* geteld). In vergelijking met de binnenvaart, 16,7 mln. ton, is hun aandeel in het transport dus gering. De vrachtauto verzorgt weliswaar een deel van de Franse en Nederlandse afvoer, resp. 0,6 mln. ton en 0,2 mln. ton, doch deze stromen betreffen vooral het transport van binnenlandse granen uit de grensgebieden naar Duitsland. Per spoor



De cijfers van dit schema zijn ontleend aan een niet gepubliceerd onderzoek van het CBS in 1968.

vervoerde Frankrijk nog 0,9 mln. ton graan af, hoofdzakelijk naar Zwitserland. Het ontbreken van bevaarbare waterwegen in Zwitserland is hier de oorzaak van.

Met het bovenstaande overzicht is de rol van de vervoerstechnieken bij het transport van graan duidelijk bepaald. Ter illustratie staat in tabel 5 de modal split van de aan- en afvoer in Nederland.

Tabel 5. Aan- en afvoer van graan in Nederland naar modal split in mln. ton in 1968

	aanvoer	afvoer
zeeschip	7,7	2,6
binnenschip	0,9	2,8
spoor	0,002	0,005
vrachtauto	0,014	0,157
totale aan- en afvoer	8,6	5,6

Bron: CBS, Statistiek van het internationale goederenvervoer, 1968; Annual bulletin of transport statistics for Europe, 1970.

Het binnenlandse graantransport

De omvang en richting van de graantransportstromen binnenlands worden enerzijds bepaald door de productiegebieden en de zeehavens en anderzijds door de gebieden waar het verbruik plaatsvindt. Deze laatste gebieden worden bepaald door de bevolking (als consument), de mengvoederindustrieën, de overige graanverbruikende industrieën en uiteraard de veestapel. Uit dien hoofde zou men een tamelijk complex vervoerspatroon van graan verwachten. Echter, het domineren van de zeehavengebieden van Rijnmond en IJmond maken het mogelijk het vervoerspatroon in enkele hoofdlijnen samen te vatten. Figuur 2 brengt deze hoofdlijnen in beeld.

In het interregionale vervoer verzenden zowel Rijnmond als IJmond graan naar alle andere regio's in het land. Zij vervullen dus een distributiefunctie. Het vervoer dat uit deze functie voortkomt, wordt vrijwel geheel door het binnenschip verzorgd. Het resterende interregionale vervoer, dus het vervoer dat niet zijn oorsprong in de beide havengebieden vindt, bedraagt 1,1 mln. ton. Bij dit vervoer is niet alleen het binnenschip de vervoersdrager, doch evenzeer de vrachtauto. Van de 1,1 mln. ton blijft namelijk 0,6 mln. ton binnen het noorden, zuiden of westen van het land. In het regionale vervoer wordt graan nauwelijks per binnenschip vervoerd, maar over de weg. Het feit, dat de

Efficiënte inspraak

Er ontstaat steeds meer behoefte aan inspraak. Het lijkt erop dat inspraak een democratisch grondrecht gaat worden. De gevolgen hiervan ondervinden we dagelijks. Burgers, al of niet gegroepeerd in actiegroepen, kloppen voortdurend bij hun bestuurders aan om hen op de hoogte te brengen van bestaand onrecht. De gevolgen zien wij ook op conferenties, vergaderingen, colleges enz. Het houden van urenlange monologen wordt niet meer als zinvol ervaren. De toehoorders hebben meer behoefte aan discussie. Schriftelijke verslagen van bijeenkomsten lijken hierdoor vaak op toneelstukken met replieken, duplieken, triplieken, enz.

In de Sowjetunie heeft men daar nog wat moeite mee. Urenlange toespraken blijven gehandhaafd. Er is echter een begin van inspraak, blijkens een verslag van een referaat dat Brezhnev op 21 december jl. uitsprak 1). Met cursieve letters is de inspraak van de toehoorders aangegeven. Die inspraak is wel tamelijk ongenueanceerd. Ze varieert nl. slechts van applaus, via langdurig applaus naar stormachtig, langdurig applaus. Ik schat dat het woord applaus ca. 160x voorkomt in het verslag. Aan het einde van de redevoering was er iets meer inbreng vanuit de zaal, getuige de woorden: „Stormachtig, langdurig applaus. Allen staan op. Men scandeert in de zaal: „leve de Sowjet Unie!” „Leve de CPSU”, „Leve het Leninistisch Centraal Comité”. Kritische noten bij de rede ontbreken, want het woord „boegeroep”, dat in Nederland nogal eens wordt gebruikt, komt niet voor.

Als inspraak niets voorstelt, is de vorm die de Sowjetunie heeft gekozen natuurlijk wel efficiënt.

L.H.

1) L.I. Brezhnev, *Vijftig jaar Unie van Socialistische Sowjetrepublieken*, Persagentschap Nowosti, 1973, 88 blz. Nowosti noemt de rede van Brezhnev een referaat. Volgens Van Dale, *Groot woordenboek der Nederlandse taal*, is een referaat een voordracht ter inleiding van een discussie.

binnenvaart als regel grotere partijen (soms gecombineerd) over langere afstanden vervoert en dat de vrachtauto kleinere partijen over kortere tot zeer korte afstanden voor zijn rekening neemt, komt hier ook in de praktijk van het graantransport weer duidelijk naar voren.

Belangwekkend is het vervoerspatroon van maïs, enerzijds omdat dit een uitheems gewas is, anderzijds omdat het aandeel van maïs in de graanproductie en het graanvervoer zo snel en sterk is gestegen. Voor deze graansoort zijn de zeehavens duidelijk de voorziene centra voor geheel Nederland. Uit Rijnmond en IJmond is resp. 63 % en 32 % van het interregionaal vervoer ad 1,5 mln. ton in 1968 afkomstig. Het vervoer vindt, zoals te verwachten, voornamelijk per binnenschip plaats. Sterk naar voren komen als ontvangstgebieden het zuiden en het oosten en wel met resp. 0,4 mln. ton en 0,5 mln. ton. Bezie men, dat van de 49 mln. stuks pluimvee in Nederland er 23 mln. in het zuiden en 17 mln. in het oosten voorkomen, dan is het verband gauw gelegd.

Integratie van de vervoerschakels

Hierboven hebben wij aangetoond, dat de Nederlandse zeehavengebieden, en met name het Rijnmondgebied, een aantal belangrijke distributiefuncties vervullen bij het transport van granen. Hierboven hebben wij ook betoogd en hier en daar aangetoond, dat de inter-

nationale distributiefunctie zich wijzigt o.a. door de landbouwpolitiek van de EG. Uitgaande van het postulaat dat elke actie een reactie oproept, is het interessant na te gaan, of er in de transportketen van het Amerikaanse graan een integratie van de schakels kan optreden ter bereiking van bepaalde „economies of scale”. Door zulk een integratie zou een betere concurrentiepositie t.o.v. het Franse graan kunnen worden bereikt.

Als pro-argumenten van een dergelijke integratie zijn te noemen:

- omvangrijke stromen op de Atlantische en Grote Oceaan met een continu karakter;
- groei van de bulkcarrier met „economies of scale”;
- groeiende overslag- en opslagcapaciteiten, met name in het Rijnmondgebied (en Japan);
- voortzetting van de gebundelde zeevervoersstroom op het continent met binnenschepen;
- toepassing van nieuwe technieken, zoals de barge-carrier (moederschip met lichters aan boord).

De volgende contra-argumenten zijn te onderscheiden:

- zeevaart met vele, relatief kleine, ondernemingen;
- te sterke groei van de kapitaalintensieve overslag- en opslagcapaciteiten leidt snel tot een onrendabele top;
- de ontwikkeling van nieuwe technieken verkeert nog in een beginstadium;
- het binnenlandse transport met binnenschepen en vrachtauto's is grotendeels in handen van vele kleine ondernemingen;
- de graanhandel heeft niet graag grote hoeveelheden boven de markt.

Uit het bovenstaande kan de conclusie worden getrokken, dat hoewel de graantransportketen geen inherent drijvende krachten tot integratie kent en hoewel er zelfs vele factoren zijn, die een integratiestreven niet in de hand werken, er toch een aantal factoren is, dat een integratiepoging op gang zou kunnen brengen.

„Economies of scale” zouden nu o.a. kunnen worden bereikt bij de opslag en de investeringen. De opslag tussen de schakels vindt plaats om twee redenen. In de eerste plaats is de capaciteit van de in de vervoersketen gebruikte vervoerstechnieken niet met elkaar in overeenstemming. Tot en met de Gulf-havens vervullen de silo's een collectionerende functie om een voor het zeeschip noodzakelijke partijgrootte bij elkaar te krijgen; in de Europese havens vervullen de silo's een distributiefunctie om de aangevoerde partij per zeeschip over de binnenschepen en vrachtauto's te verdelen. In de tweede plaats vindt er opslag plaats om economische redenen. De markt kan op een bepaald moment oververzadigd zijn met als gevolg een lage marktprijs, waardoor het aanhouden van graan speculatief is.

Opslag tussen de vervoersschakels kan gereduceerd worden, indien de verschillende schakels in de vervoers- en opslagketen in één hand zijn. Hierdoor kunnen de stromen beter worden beheerst, waardoor de tweede functie van de opslag wordt opgevangen. Kunnen bovendien de zich in één hand bevindende schakels technisch op elkaar worden afgestemd, dan wordt ook de eerste functie van de opslag aangetast. Wij denken hierbij bijv. aan de barge-carriers, die mede door middel van hun barges rechtstreeks vervoer zouden kunnen verzorgen tussen de uiteinden van de keten.

Het feit, dat de meeste schakels van vervoer en opslag in afzonderlijke handen zijn, schept voor ieder van de schakelbeheerders onzekerheid. Dit heeft uiteraard invloed op de investeringen in de verschillende schakels.

Hoewel een geïntegreerde keten wat betreft het transport van graan nog min of meer denkbeeldig is, bevindt de gehele vervoersketen van de producent naar de consument zich bij het olietransport over het algemeen reeds in één hand. Hierdoor kunnen de investeringen in de schepen, opslagcapaciteit e.d. op elkaar worden afgestemd en dus worden geoptimaliseerd. Weliswaar is dit transport niet geheel vergelijkbaar met het transport van graan, o.a. omdat men bij het olietransport niet de onzekerheid van de oogstfluctuaties kent, doch desondanks kan het als voorbeeld dienen voor een mogelijke ontwikkeling in het graantransport.

Van wie zou nu, gezien de hiervoor geschilderde marktomstandigheden, ontwikkeling van de techniek en de onzekerheid, theoretisch het streven tot een integratie van de transportketen kunnen uitgaan? Wij noemen:

- de verzendende verlader. Deze zou om zijn afzet veilig te stellen in aanmerking kunnen komen om de sprong over zee te kunnen maken. In de Verenigde Staten bezit een „shipper” reeds de keten „country elevator - spoorvervoer - coastal elevator”. Een ontwikkeling naar integratie is dus aan deze zijde van de transportketen reeds begonnen.
- de scheepvaartmaatschappijen die barge-carriers bezitten. Deze zouden gezien de „economies of scale” die met hun techniek te behalen zijn, een integratie van de transportketen kunnen bewerkstelligen.
- de Europese elevatormaatschappijen, met name de Nederlandse. Deze zouden om hun activiteiten voor de toekomst zeker te stellen, aan een integratie van de keten kunnen denken. De belangrijkste stimulans voor de Nederlandse elevatormaatschappijen is de aantasting van de Nederlandse distributiefunctie, waar zij nauw mee zijn verbonden.

Zo gaat de Graan Elevator Maatschappij zich in de sector van de „factory” en de expeditie bewegen; zij heeft onder meer een belang verworven in een onderneming die zich bezighoudt met het organiseren van bulkvervoer van graan per treinwagon 2). Ten behoeve van de afnemers in Europa die niet geïntegreerd zijn, wil zij zich met de „physical distribution” gaan bezighouden 3). De Koninklijke Bunge heeft besloten een nieuwe terminal voor granen te bouwen in Europoort en deze volledig in de handels- en transportactiviteiten te integreren 4).

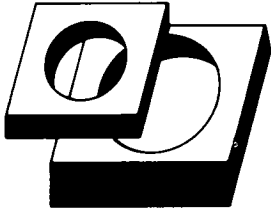
Wij zien dus, dat er zich in de praktijk reeds allerlei ontwikkelingen in de transportketen voordoen om de graanstroom over zee te behouden. Men kan zich voorstellen, dat er uiteindelijk drie partijen in de transportketen overblijven, nl. een „shipper” die het Amerikaanse binnenlandse transport verzorgt, een zeereederij en een „shipper” die het Europese „inland” transport verzorgt. De Nederlandse distributiefunctie kan zich daarbij handhaven, hoewel haar patroon zal veranderen. Hierbij kunnen wij denken aan de toetreding van drie nieuwe EG-landen, waardoor de distributiefunctie over zee in belang kan gaan toenemen, tegenover een zich eventueel voortzettende daling van de doorvoer naar Duitsland.

H. C. Kuiler
J. M. Verhoeff

2) Graanvervoer met gesloten treinen is in 1972 op gang gekomen tussen Frankrijk en Deventer en later eveneens tussen Frankrijk en Veghel (NB).

3) *Handels en Transport Courant*, 17/19 juni 1972.

4) *Rotterdam-Europoort-Delta*, no. 3, 1971.



Toneel en werkelijkheid

DRS. J. D. HILFERINK

In een artikel in *Openbare Uitgaven* van juni 1972 heb ik berekend dat het door de overheid gesubsidieerde tekort van het beroepstoneel in ons land tijdens de jaren 1959-1969 is toegenomen van 54% tot 69% van de totale uitgaven der gezelschappen 1). De stijging was voor bijna 45% te wijten aan inkomstenderving als gevolg van een sterke teruggang in het toneelbezoek. Voorts kon de toeneming voor ruim 40% worden toegeschreven aan een uitbreiding van het personeelsbestand, zoals in het geciteerde artikel wordt uiteengezet. De rest van het tekort vloeit voort uit een vertraagde aanpassing van de gemiddelde toegangsprijs bij de stijging van de lonen en prijzen in de toneelsector.

Inmiddels zijn vergelijkbare gegevens voor de periode 1969-1972 beschikbaar gekomen. Hieruit blijkt dat het exploitatieresultaat nog aanzienlijk is verslechterd in vergelijking met de jaren zestig. De totale kosten vertoonden weliswaar een geringere toeneming — met ongeveer 9% per jaar (1959-1969: 12%) — maar daar staat tegenover dat de eigen inkomsten van de gezelschappen jaarlijks met gemiddeld 0,7% zijn gedaald (1959-1969: + 6,5%). Als gevolg van deze ontwikkeling is het te subsidiëren verlies — in drie jaar tijd — opgelopen van 69% tot ca. 78%.

Het achterblijven van de eigen inkomsten hangt deels samen met de gestadige daling van het toneelbezoek. Sinds het seizoen 1968/1969 is het bezoek aan voorstellingen van de betrokken gezelschappen (excl. Studio) naar schatting met 15% verminderd, waardoor rond f. 0,7 mln. aan entreegelden werd gederfd 2). Bovendien blijkt de gemiddelde toegangsprijs minder snel te zijn gestegen dan de betaalde lonen en prijzen, namelijk 3 à 4% per jaar (1959-1969: 9,2%). Dit resulteerde in een verlies van ca. f. 1,3 mln. Beide factoren te zamen verklaren bijna geheel de eerder genoemde stijging van het *verliespercentage*.

Ik vestig de aandacht op het opmerkelijke feit dat de jaarlijkse verhoging van de toegangsprijzen en de toeneming van de kosten van levensonder-

houd zich in tegengestelde richting bewegen. In de jaren zestig bedroegen de stijgingspercentages gemiddeld resp. 9,2 en 4,1; na 1970 is de inflatie tot ongekende hoogte gestegen, terwijl de jaarlijkse stijging van de toegangsprijzen meer dan gehalveerd is.

De jaarverslagen van de gezelschappen waaraan bovenstaande gegevens omtrent kosten en opbrengsten zijn ontleend, worden nimmer openbaar gemaakt. Deze instellingen betrachten minder openheid dan vele commerciële organisaties, ondanks het feit dat zij in hoofdzaak met gemeenschapsgelden werken. Het is voor buitenstaanders dan ook moeilijk — hoewel niet onmogelijk — de oorzaken van het stijgende verlies op het spoor te komen.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven

Het ministerie van CRM — dat over alle relevante gegevens beschikt — maakt deze evenmin openbaar. Dientengevolge moet het parlement zijn oordeel over niveau en ontwikkeling van het toneelsubsidie uitsluitend baseren op de summere toelichting die dit ministerie op de begroting verstrekt.

In dit verband is het de moeite waard enige aandacht te schenken aan de CRM-voorlichting. Daartoe heb ik de Memories van Toelichting (MvT) en de Handelingen der Tweede Kamer vanaf 1966 geraadpleegd. Onderstaande bloemlezing uit deze officiële stukken heeft alleen betrekking op de subsidiëring van bestaande toneelgezelschappen.

De MvT 1966/1967 volstaat met het volgende commentaar: „De niet onbelangrijke (subsidie)verhoging is het gevolg van verschillende omstandigheden waarvan hier genoemd wordt de doorwerking van de loonmaatregel” (blz. 30). In de MvT 1967/1968 wordt opnieuw geconstateerd dat „het belangrijkste deel van de stijging van (het toneelsubsidie) het gevolg is van de doorwerking van loonmaatregelen.

Daarbij moet rekening worden gehouden met de stijging van kosten van een aantal materiële uitgaven” (blz. 32). In het daaropvolgende begrotingsjaar is er sprake van een „onrustbarende kostenstijging” die het gevolg is van „salariscompensaties en prijsstijgingen” (blz. 7). In 1969/1970 wordt de verhoging van de begrotingspost geweten aan het feit dat het toneelbedrijf zeer arbeidsintensief is (blz. 46). De „beperkte verhoging” van het toneelsubsidie voor het seizoen 1971/1972 vloeit voort uit „algemene salarisverhogingen voor acteurs, normale periodieke salarisverhogingen” en niet nader aangeduide „activiteiten voor de verticale toneelspreiding” (blz. 39). De oorzaken van de „onontkoombare extra uitgaven” zijn gelegen in de uitvoering van verplichte loonmaatregelen en normale salarisperiodieken, aldus de MvT 1972/1973 (blz. 40).

Aan de Handelingen van december 1971 ontleen ik de volgende reactie van minister Engels op een kritische vraag van het Kamerlid Jongeling: „De subsidiebedragen per plaats zijn inderdaad erg hoog. Dit heeft verschillende oorzaken, maar een van de belangrijkste is, dat kunstbedrijven bijzonder arbeidsintensief zijn, zodat de kosten aanzienlijk stijgen zonder dat daar tegenover altijd een produktiviteitsverhoging plaatsvindt” (blz. 954).

Bij het lezen van bovenstaande citaten springen drie punten duidelijk in het oog.

1. CRM stelt verschillende factoren verantwoordelijk voor de toeneming van het toneelsubsidie.
2. Daarentegen worden slechts twee van

1) Deze gezelschappen zijn: de Nederlandse Comedie, de Haagse Comedie, het Nieuw Rotterdams Toneel, Theater, Globe, Centrum en Studio.

2) Deze berekeningen berusten m.b.t. het toneelbezoek op eigen schattingen, die zijn gebaseerd op de uitkomsten voor het seizoen 1970/1971. De werkelijke cijfers zijn wel bekend, maar nog niet gepubliceerd door het CBS.

Koffie verkeerd

Het nieuws over de dood van de Afrikaanse leider Cabral is pas een paar weken oud. Het was weer een van die ontmoedigende berichten, die bij het brede publiek het gevoel kunnen versterken van complete machteloosheid en gebrek aan mogelijkheden om effectieve hulp te bieden aan de vrijheidsstrijders in Afrika en elders in de wereld. En toch bestaan er gelukkig mogelijkheden om invloed uit te oefenen. Het Angola Comité heeft onlangs een aantal cijfers uit de Nederlandse handelsstatistieken naar voren gehaald, waaruit blijkt dat de acties van dit Comité tegen de invoer van koffie en aardolie uit Angola nagenoeg hun doel hebben bereikt 1). Een blik op deze cijfers is zeker interessant.

De Nederlandse invoer vanuit Angola bestond in het verleden voor meer dan 95% uit koffie en aardolie. Gedurende de jaren 1965 - 1970 vormde de Angolese koffie ongeveer 30% van de totale Nederlandse koffie-invoer. In het begin van 1971 lag dit percentage altijd nog tussen de 25 en 30. Toen begon het Angola Comité meer aandacht te besteden aan de invoer van koffie uit Angola. De Angolese koffievestie bereikte zelfs het parlement en via de publiciteitsmedia werden zowel de consumenten als de grote koffiebranders met het vraagstuk geconfronteerd. De invoercijfers voor de tweede helft van 1971 laten zien, dat deze activiteiten succes hadden. In juli 1971 is het Angolese aandeel in de totale koffie-import aanzienlijk teruggelopen van 21,5% naar 12,3% en dit aandeel verandert niet wezenlijk tot het einde van 1971. Toch doet zich in het begin van 1972 een opleving voor van de invoer van Angolese koffie, tot ongeveer 20% van de totale koffie-invoer. Op 4 februari 1972 start het Angola Comité een uitgebreide actie tegen de invoer van Angolese koffie. Als gevolg hiervan zeggen de Nederlandse koffiebranders geen Angolese koffie meer te zullen aankopen. Doordat zendingen nog onderweg zijn en lopende contracten moeten worden afgewerkt, duurt het nog een aantal maanden voor deze beslissing in de invoercijfers tot uitdrukking komt. De lopende contracten duren over het algemeen niet langer dan zes maanden. In juni 1972 begint dan ook de invoer van Angolese koffie duidelijk te dalen, in augustus maakt deze koffie nog 7% van onze koffie-invoer uit, in september 5,9% en uit de nu bekend geworden

cijfers voor oktober blijkt, dat het in deze maand nog slechts 2,3% was.

De invoercijfers van ruwe aardolie uit Angola laten hetzelfde verloop zien als van de koffie-invoer, te weten een plotselinge afname in de zomer van 1971. Na het slagen van de actie tegen de invoer van Angolese koffie maakte de directie van Gulf-Nederland bekend, dat om „technische redenen” geen olie uit Angola ingevoerd zou worden. Uit de invoerstatistieken blijkt dat in 1972 geen olie rechtstreeks uit Angola is ingevoerd.

Als alternatief voor de geboycotte koffie uit Angola vroeg het Angola Comité de Nederlandse branders om voortaan de koffie uit de onafhankelijke Afrikaanse landen te betrekken. Deze staten, en met name Togo, Kameroen en Kenya, leverden gedurende 1970 niet meer dan gemiddeld 500 ton koffie per maand; dit is 5,5% van de totale Nederlandse invoer. In 1971 werd de dubbele hoeveelheid uit deze landen geïmporteerd. Ook de eerste maanden van 1972 gaven ongeveer dezelfde cijfers te zien. In juni 1972, wanneer de invoer uit Angola begint te dalen, neemt invoer van koffie uit de onafhankelijke Afrikaanse landen zeer snel toe. Recente cijfers, tot en met de maand oktober, laten zien dat thans ongeveer een kwart van de Nederlandse koffie-invoer uit de onafhankelijke Afrikaanse landen komt. De overheersende positie die de Angolese koffie op de Nederlandse afzetmarkt innam, wordt sedert medio 1972 bijna geheel door de onafhankelijke Afrikaanse koffielanden ingenomen.

Minder optimistische lezers kunnen zeggen, dat deze ontwikkelingen waarschijnlijk voor een groot deel gemotiveerd werden door prijsoverwegingen bij de grote importeurs. Maar zelfs in dat geval hebben deze overwegingen pas de doorslag gegeven na een goed georganiseerde actie.

Marie Hulsman*

1) Persbericht van het Angola Comité.

*) Wetenschappelijk medewerkster bij de afdeling Balanced International Growth van het Nederlands Economisch Instituut.

deze factoren met name genoemd te weten de stijging van lonen en salarissen, al dan niet in verband gebracht met het achterblijven van de produktiviteit, en de prijsstijgingen.

Opmerkelijk is dat de Toelichting in geen enkel opzicht verwijst naar de expansie van het personeelsbestand als verklarende grootheid voor opgetreden kostenstijgingen. Het aantal medewerkers van de gezelschappen nam namelijk met 30% toe gedurende de jaren 1960-1973, waaruit een accres in het salarisvolume met naar schatting f. 3,5 mln. resulteerde, dit is bijna 20% van het totale overheids-subsidie in 1973.

3. De Toelichting beperkt zich tot signaleren van een bepaalde soort

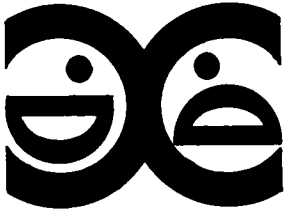
kostenstijgingen en laat de ontwikkeling van de eigen inkomsten der gezelschappen buiten beschouwing. Hoewel de daling van het toneelbezoek (met 30% sinds 1960) en — meer recent — de trage aanpassing van de entreprijzen aan het algemene prijs- of loonpeil van grote invloed zijn geweest op de groei van het verliessaldo.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de Memories van Toelichting van CRM een onvolledig beeld geven van de oorzaken die het exploitatieverlies van het gesubsidieerde beroepstoneel in de loop der jaren in zo sterke mate hebben doen toenemen. Ten onrechte wordt de indruk gewekt dat in

hoofdzaak „onvermijdelijke” salaris-herzieningen en prijsstijgingen hiervoor aansprakelijk zijn. Ik vraag mij af of het ministerie in dit opzicht niet tekort isgeschoten bij zijn voorlichting aan het parlement.

Door de onvolledigheid van de verstrekte informatie blokkeerde men bovendien een zinvolle discussie in het parlement over enkele interessante facetten van het kunstbeleid. Ik denk hierbij aan de gewenstheid van een relatie tussen de omvang van de productiecapaciteit en de vraag naar voorstellingen, en het prijsbeleid van de gezelschappen.

J. D. Hilferink



Het Centraal Akkoord in werking

DR. A. PEPER

Het Centraal Akkoord (CA) is inmiddels ruim twee maanden oud. Verschillende collectieve contracten zijn tot stand gekomen (met als belangrijkste die voor de bouwnijverheid), die zich, naar het zich laat aanzien, houden aan wat in het CA is geregeld. Dat geldt dan met name de beperking van de verbetering van de arbeidsvoorwaarden tot 3,5% (reëel). Toch zou het mij niet verbazen, gezien de geschiedenis van de loonpolitiek, wanneer na enige tijd zou blijken dat de inkomensstijging hoger is dan het afgesproken percentage. Er zijn in dit land zoveel ingewikkelde beloningssystemen in omloop, dat vaak pas achteraf nagegaan kan worden of de norm is aangehouden. Daarnaast heeft het CA al de nodige interpretatieconflicten opgeleverd. Zo verstaan de vakbonden in de metaalindustrie het CA op een wijze, die inhoudt dat ook de niet-cao-werknemers hun bijdrage dienen te leveren aan de beperking van de inflatie (met name de punten B.4 en E.5). Hieruit zijn conflicten voortgevloeid met belangenverenigingen van employés en hogere functionarissen 1). De vakbonden willen het zwaartepunt verleggen van een verhoging in procenten naar één in centen. De werkgevers hebben inmiddels laten weten dat de vakcentrales (c.q. de aangesloten bonden), het CA onjuist interpreteren. Het kan daarom wel interessant zijn nog eens wat nader in te gaan op het karakter van het CA, ook al omdat velen van mening zijn dat een constructie als het CA model zal staan voor de regeling van de arbeidsverhoudingen in de toekomst. Ik heb daarover mijn twijfels, om het eens gematigd te formuleren.

Wie het CA doorleest, zal het opvallen dat het lijkt op een contract tussen partijen. Kijken we naar de ondertekenaars, dan vinden we naast de drie vakcentrales een achttal ondernemersorganisaties: van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen (VNO) tot de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond (NCBT), benevens een aantal organisaties in het midden- en kleinbedrijf. Afgezien nog van het feit dat de verenigde ondernemers — kruideniers, boeren en grote werkgevers —

ieder zo hun eigen problemen hebben om hun achterban tot naleving van het contract te dwingen, ontbreken organisaties van employés op wie nu juist óók een beroep wordt gedaan tot matiging. Strikt genomen hebben zij dus geen boodschap aan het CA. Vandaar onder meer de huidige moeilijkheden. Nog curieuzer is het gesteld met de overheid, die zo'n belangrijke rol heeft gespeeld in het tripartite overleg dat aan de totstandkoming van het CA voorafging. De overheid heeft het contract niet ondertekend, maar komt in de tekst veelvuldig voor. De overheid wordt opgevoerd als partij die bepaalde toezeggingen heeft gedaan (punt B), als partij die bepaalde zaken zal bevorderen en als partij waarvan de twee andere partijen (werkgevers en werknemers) iets verwachten (met name punt C en punt F). Hoewel ik het — om allerlei redenen — een gelukkige omstandigheid vind dat de overheid niet tot de ondertekenaars behoort, blijft het uit een oogpunt van naleving van een contract een merkwaardige zaak. Want de realisering van het CA wordt mede afhankelijk gesteld van een partij die het niet heeft ondertekend, die er inmiddels niet meer is en van een toekomstige partij (de nieuwe regering, die er eens toch zal komen, naar ik hoop) die er haar oordeel nog over moet geven (of zich bij voorbaat gebonden weet). Nooit is duidelijker naar voren gekomen hoe sterk in de naoorlogse arbeidsverhoudingen de positie van regering en parlement is uitgehold. Dit is, zoals velen ten onrechte menen, géén breuk met het verleden. Alleen komt het corporatistische karakter van de structuur duidelijker aan de oppervlakte, onder meer door een geringere congruentie in de opvattingen van de partijen, de toegenomen openbaarheid van de procedure en de reikwijdte van de te regelen onderwerpen.

Men zou het CA daarom het best kunnen karakteriseren als een weinig geslaagde combinatie van een contract en een intentieverklaring (partijen zetten zich in voor de inflatiebestrijding). Er zitten zoveel onzekerheden in de overeenkomst, dat elke partij op elk gewenst moment de hele constructie kan op-

blazen. Het CA is gebaseerd op het vertrouwen (en de bereidheid) dat de partijen loyaal — d.w.z. zonder al te nauwgezet acht te slaan op de tekst — handelen in de geest van het CA. Maar loyaliteit is in de huidige verhoudingen een zeer wankel basis; zij wordt op het ogenblik slechts gevoed door krachten van externe aard (inflatiebestrijding; de verwachte negatieve gevolgen van het „openbreken” van het CA e.d.). Wanneer deze veranderen, zal blijken dat het CA een uitermate gammele constructie is, die moeilijk model kan staan voor toekomstige regelingen. Aanwijzingen hiervoor zijn: de al genoemde conflicten tussen de vakbonden en de employés; de zgn. interpretatieverschillen tussen de vakbeweging en de werkgeversorganisaties; de vooralsnog geringe mogelijkheden om de vrije beroepen tot matiging te dwingen; de aankondiging van de vakbeweging dat „wanneer anderen niet handelen overeenkomstig de doelstellingen van het Centraal Akkoord, van haar in redelijkheid niet kan worden verlangd dat zij wel haar verplichtingen naleeft”. De vakbeweging stelt zich voor om de vraag of aan deze veronderstellingen is voldaan te beantwoorden na een gemeenschappelijk overleg, dat omstreeks 1 juli 1973 moet zijn afgesloten 2). Verschillende bonden (onder meer de Industriebond NVV, de bouwbond van het NKV) hebben al aangekondigd dat zij geen prijs stellen op herhaling van de procedure die bij het CA is gevolgd.

Men kan begrip hebben voor het feit

1) Interessant is dat zich op het ogenblik een strijd afspeelt tussen vakbonden en werkgevers over de identiteit (loyaliteit) van de (hogere) employés in de bedrijven. Hebben zij een managers-identiteit of zijn ze in de eerste plaats werknemer? In vele landen zijn de verhoudingen op dit punt — overigens met vele varianten — al uitgekristalliseerd. Voor een goed overzicht: Adolf Sturmthal (ed.), *White-collar trade unions*, 1967. Een schrijver die vooral de werknemersidentiteit benadrukt is C. Wright Mills, *White Collar*, 1951 (eerste uitgave); een auteur die de geheel eigen positie van de employé in onze samenleving verdedigt is: Fritz Croner, *Soziologie der Angestellten*, 1962.

2) *De Ambtenaar*, 22 december 1972.

dat de situatie waarin onze arbeidsverhoudingen zich bevinden het niet eenvoudig maakt een andere constructie dan het CA op te stellen. Maar de opvatting als zou het CA een geheel nieuw element in onze arbeidsverhoudingen vormen is eerder een uiting van „wishful thinking” dan van realiteitszin. Het tegendeel lijkt het geval. Naar mijn opvatting weerspiegelt het CA de instabiliteit die onze arbeidsverhoudingen al enige jaren kenmerkt. In het CA zie ik nauwelijks aanzetten voor een nieuwe structuur van de arbeidsverhoudingen, waarin plaats is geruimd voor onder meer de volgende feiten en overwegingen:

- de substantiële verschillen in opvattingen tussen en binnen de betrokken partijen over de richting van onze sociaal-economische politiek op langere termijn;
- de sterkere positie van de bonden, met

daaraan gekoppelde opvattingen over de vertegenwoordiging van de bonden in de bedrijven 3);

c. de noodzaak — en in ieder geval de wenselijkheid — dat regering en parlement een eigen verantwoordelijkheid ontwikkelen met betrekking tot het sociaal-economisch beleid en de daar — en elders! — opererende belangengroeperingen;

d. het ontbreken (het niet werkzaam zijn) van conflictoplossende mechanismen.

Het CA is een noodverband, met alle kenmerken van dien: nuttig voor een tijdje, onbruikbaar voor langere perioden.

Bram Peper

3) Er is op dit punt sprake van een zekere „doorbraak” in het CA (punt E.7).

geldt dat $tg \alpha = -tg \alpha$ of plotseling de Lagrange-functie ten tonele verschijnt. Vergroot het toepassen van deze regels het inzicht van de leerling in de economie? Laten we oppassen en er geen toepassing van allerlei kunstgrepen en foefjes van maken zonder inzicht in de wezenlijke materie.

Nog een paar kleine irritaties van leerlingen en mijzelf: de nummering doet wat erg perfectionistisch aan, terwijl de hoofdstukken grijpbaarder zouden zijn als ze een opschrift hadden; de ijscoman zou misschien door andere figuren kunnen worden afgewisseld.

M. Bruyn-Hundt



R. Schöndorff: Het 1, 2, 3 van de economie. Stenfert Kroese, Leiden, 143 blz., f. 10,—.

Dit boekje beoogt lezers „die de eerste twee jaren van de middelbare school met goed gevolg hebben doorlopen” enige elementaire wiskunde en haar toepassing op de economische theorie bij te brengen. Het boekje voorziet in een grote leemte en is naar mijn smaak onontbeerlijk bij het vwo zolang de wiskundeprogramma's in de klassen 4 en 5 van het vwo niet zijn afgestemd op de eisen die economie I stelt en de alfaleerlingen wiskunde I niet in hun vakkenpakket hebben. Ook voor andere schooltypen (heao) lijkt het mij zeer bruikbaar; oudere afgestudeerden kunnen er hun voordeel mee doen als ze zich op de hoogte willen stellen hoe men de economische theorie in een wiskundig jasje steekt. Alle lof voor het initiatief van de schrijver.

Behandeld worden eerste- en tweede-graadsfuncties, eerste en tweede afgeleide, partiële afgeleiden; de totale differentiaal, de Lagrange-functie en een eenvoudige lineaire programmering. Toepassingen: marktevenwicht, evenwichtswaarde van het nationale inkomen, kosten- en opbrengstfuncties, het verband tussen totale, gemiddelde en marginale opbrengsten en totale, gemiddelde en marginale kosten, winstmaximum van de prijszetter, elasticiteiten, productiefunctie, nutsfunctie.

De uitleg van de wiskundige moeilijkheden is over het algemeen erg

duidelijk. Met name de uitleg van het differentiaal-quotient en de toepassing daarvan in de economische theorie. De uitleg van eerste en tweede afgeleide zou beter op elkaar afgestemd kunnen worden, door ook bij de uitleg van de eerste afgeleide gebruik te maken van het begrip snelheid. Toelichting met een cijfervoorbeeld van afgelegde weg, tijd, snelheid en versnelling kan verduidelijkend werken. Bij de behandeling van de totale differentiaal mis ik de uitleg dat dx en dy niet tot nul behoeven te naderen, doch dat men voor dx een willekeurig getal mag kiezen mits de daarbij behorende dy het differentiaalquotient oplevert. Uiterwerking van een cijfermatig voorbeeld of opneming van een oefening zou dit bezwaar wellicht mede kunnen ondervangen.

Dat men met twee jaar vwo dit boekje gemakkelijk kan volgen, gaat, naar mijn ervaring, in de praktijk niet altijd op. Er blijken bij de leerlingen grote lacunes te zijn en het zou daarom erg prettig zijn wanneer ook limieten en rijen in het kort behandeld zouden worden.

Hoewel het boekje over het algemeen duidelijk de wiskundige afleiding laat zien en waarom en hoe deze wiskunde in de economie gebruikt kan worden, voel ik mij toch onbehagelijk als plotseling „volgens de goniometrie”

Ir. Wijna Bernelot Moens: De samenstelling van referentiebudgets met betrekking tot de gezinsuitgaven in 1972. Voorlichtingsinstituut voor het Gezinsbudget, 's-Gravenhage, 1972, 51 blz., f. 2,50.

De brochure geeft aan op welke wijze de uitkomsten van het Nationaal Budgetonderzoek 1963/1965 van het CBS op het consumptie- en prijsniveau van 1972 zijn gebracht, rekening houdend met de veranderde consumptiegewoonten.

In het Budgetonderzoek 1963/1965 zijn de uitgavenposten slechts geordend naar soorten behoeften (voeding, woning, kleding enz.); in de referentiebudgets zijn de uitgaven tevens geordend naar financieringskarakter.

De referentiebudgets zijn onder meer van belang voor het geven van budgetvoorlichting, daar zij de gelegenheid scheppen de uitgaven van een gezin te vergelijken met de gemiddelde uitgaven van gezinnen van gelijke samenstelling, beroepsgroep en gelijke hoogte van de totale uitgaven. Zij kunnen een aanknopingspunt bieden tot een meer objectieve beoordeling van het uitgavenpatroon van een gezin. Voorts zijn de referentiebudgets van belang voor hen, die geïnteresseerd zijn in de structuur van gezinsbudgets.

Beheersing van de voorraadinvestering. Geprogrammeerde cursus, samengesteld door Inbucon. Samsom NV, Alphen aan den Rijn, 1972, 320 blz., f. 65.

De oorspronkelijke titel van dit boek luidt *Programpack Stock Control* (ontwikkeld door Inbucon Learning Systems Ltd. en gepubliceerd

door Business Books Ltd. te Londen, 1968). Het boek bevat een geprogrammeerde cursus over de beheersing van de voorraadinvestering en is bestemd voor diegenen die dit onderwerp grondig willen beheersen, afgezien van het feit of zij hierover al dan niet voorafgaande ervaring en kennis hebben opgedaan. Een greep uit de inhoud:

1. Algemene principes van de voorraadvorming.
2. Hoeveel geld moet er besteed worden?
3. De risicofactoren in de voorraadvorming.
4. Een geïntegreerd systeem van voorraadbeheer.
5. Levering uit voorraad of op bestelling.
6. De betekenis van de prognose in het voorraadbeheer.
7. De voorraadbeheersing in de praktijk.

De opbouw van het boek is zodanig dat een stapsgewijze verklaring

wordt gegeven van de onderlinge samenhang en van het oorzakelijk verband van de problemen van de beheersing van de voorraadvorming, zodat de geprogrammeerde instructie synchroon loopt met de behoefte aan informatie van de lezer.

ESB

Mededelingen

Wereldenergiehuishouding

De lustrumcommissie van de Vereniging voor Technische Physica organiseert op 14 en 15 maart a.s. een symposium met als onderwerp „Wereldenergiehuishouding”. Dit symposium vindt plaats in de aula van de Technische Hogeschool, Mekelweg 1, Delft.

Een symposiummap kan tot 1 maart 1973 schriftelijk worden gereserveerd bij de VVTP, Lorentzweg 1, kamer 336, Delft. De kosten zijn f. 2,50, te betalen tijdens het symposium.

Post-doctorale vorming 1973

De Kring van Amsterdamse Economen organiseert op vijf achtereenvolgende dinsdagavonden een post-doctorale cursus onder de titel: „Evolutie in de Verslaggeving van Ondernemingen”. De bijeenkomsten zullen worden gehouden in het RAI-Congres-centrum, Europaplein 8 te Amsterdam. Aanvang steeds om 19.30 uur.

Programma: 6 maart: Juridische Aspecten, door Prof. Mr. C. A. Boukema; 13 maart: Verslaggeving in het licht van de werknemersbelangen, door Drs. J. Nabbe; 20 maart: Verslaggeving door multinationale ondernemingen, door Dr. N.L. Ruizendaal; 27 maart: De verslaggeving in Nederland onder de Wet op de Jaarrekening, door Prof. Drs. G.L. Groeneveld; 3 april: Problematiek van de verslaggeving in EG-verband, door Drs. W. van Bruinessen.

De kosten van de cursus bedragen f. 100, inclusief het eindverslag.

Aanmelding en inlichtingen: Mevr. Drs. M. Vroom-Mos, Keucheniuslaan 13 te Amstelveen, tel.: (020) 45 15 32.

Ter vervulling van bestaande en te verwachten vacatures bij het Openbaar Ministerie worden gevraagd

16

juristen m|v

met doctoraal examen Nederlands recht en een praktijkervaring van tenminste zes jaar b.v. bij advocatuur, bedrijfsleven of overheid.

Een onderhoud met de selectiecommissie voor de rechterlijke macht maakt deel uit van de selectieprocedure. Zij die geschikt worden bevonden worden in de gelegenheid gesteld zich in te werken als plaatsvervangend officier van justitie, hetzij op part-time, hetzij op full-time basis. Na afloop van deze inwerkperiode, die tenminste een jaar en ten hoogste twee jaar zal duren kan, afhankelijk van meegebrachte praktijkervaring, benoeming volgen, hetzij tot substituu-

officier van justitie, hetzij tot arrondissementsofficier van justitie.

Op beperkte schaal bestaat de mogelijkheid om ook na afloop van de inwerkperiode op part-time basis te blijven werken.

Salariëring: gedurende de inwerkperiode: min. f 2392,- per maand, max. f 4074,- per maand [te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage max. f 4453,- per maand]. De inpassing in de salarisschaal is afhankelijk van meegebrachte praktijkervaring. Na benoeming tot arrondissementsofficier van justitie bedraagt het max. salaris f 4322,- per maand [te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage f 4730,- per maand].

Bij werkzaamheden op part-time basis bedraagt de salariëring een evenredig deel van bovengenoemde salarisbedragen. Genoemde salarisbedragen zijn exclusief 7% vakantie-uitkering. Premie AOW voor Rijksrekening.

Inlichtingen worden desgewenst gaarne verstrekt door de contactfunctionaris voor het Openbaar Ministerie, mr. K. de Vries, telefoon [070] - 62 46 11, toestel 2809, 2818 of 2842.

Schriftelijke sollicitaties onder nr. 3-0149/0936 [te vermelden in linkerbovenhoek van brief en enveloppe] zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage.